Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной 21-һээ гарана. | № 120 (18443) | 1990 оной майн 25, пятница | Сэн 3 мүн.

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси

ХУУЛИ ЁҺОНУУДЫЕ НАРИНААР САХИХА

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сессиин хүдэлмэриие июниин 6 болотор үргэлжэлүүлхэ гэжэ шиидхэгдээ. Майн 23-най заседаниин зүблэхэ зүйлые соносхоһоной һүүлээр мүнөөдэр зүбшэн хэлсэгдэхээр хараалагдаһан амаралтанууд тухай хуулиин проект олоной анхаралда юундэ табигдабагүй гээшэб гэһэн асуудал депутадуудай анхарал татаһан байгаа. Энэнь тус хуулиие баталан абалгые намарай сесси дээрэ зүбшэн хэлсэхээр дурадхагдаһан ушартай холбоотой байна гэжэ түрүүлэгшээр һуугша А. И. Лукьянов ойлгуулба.

«СССР-эй арадай депутадай статус тухай» Хуулиие дары баталан абаха шухала гэжэ заседани дээрэ тэмдэглэгдээ. Элдэб шалтагаануудаар тэдэнэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдые болзорһоо урид болюулха тухай гүйлтатай мэдүүлгэнүүд гурбан депутадһаа оробо. Жэшээнь, Н. Г. Гурулев гэр бүлын шалтагаануудаар депутадай уялгануудаа гүйсэдхэжэ шадахагүй байна. А. В. Милкин үбдэһэн дээрэһээ пенсидэ гараад, һунгуулиин округһоо ондоо тээшээ ошоо. РСФСР-эй арадай депутат И. К. Полозковой этигэмжэ түлөөлэлгые Россин съезд баталба.

Үдэшын заседани дээрэ депутадууд СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй бүридэлдэ хубилалтануудые оруулха асуудалые хаража үзэһэн байгаа.

СССР-эй Президентын Указуудаар А. Н. Волков, Е. И. Чазов СССР-эй граждан авиациин ба элүүрые хамгаалгын министрнүүдэй уялгануудһаа сүлөөлэгдөө. Эдэ тушаалнуудта Б. Е. Панюков, И. Н. Денисов томилогдобо. Эдэ хубилалтанууд тухай Президентын дурадхал СССР-эй Верховно Соведэй баталамжада табигдаһан байха юм.

Энэ асуудалые зүбшэн хэлсэлгэ час хахадай туршада үргэлжэлбэ. Министрнүүд ажал ябуулгынгаа программануудые найруулһан, депутадуудай асуудалнуудта харюусаһан байхэ юм. Комитедүүд болон комиссинуудай һанамжанууд шагнагдаа. Правительствын бүридэлдэ хубилалтануудые оруулха тухай асуудалые парламент баталба.

Удаань депутадууд оршон тойронхи байгаалиие бузарлалгада айхабтар ехэ гарза хохидол ушаруулһан СССР-эй Уһанай ажахын барилгын министерствые болюулха тухай асуудалые хаража үзөө.

Уласхоорондын хэрэгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ А. С. Дзасоховой мэдээсэлые шагнаад, СССР-эй Верховно Совет нэгэн доро долоон тогтоол баталан абаба.

(ТАСС).

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКА ХҮГЖЭЛТЫЕ ШЭНЭ ЁҺООР ХҮТЭЛБЭРИЛХЭ

Арадай депута-
съезддэ ха-
урда, хуули зо-
мэргэжэлтэдтэшье
бэрхэшээлтэй зо-
гданхай. Съездын
Россин дулдыдан-
лалэй декларациин
нүүдые майн 23-
заседаниин ур-
арадай һунгагда-
барюулһан байгаа.
зүблэхэ зүйлэй гол
болоно. «РСФСР-эй
бэшэ байдал, шэ-
хэлсээн, республикэ

дотор арадай засагые эрхилэлгэ тухай» асуудал хадаа зүблэхэ зүйлэй эгээл шухала асуудал мүн.

Съездын жэгдэ һайнгар хүдэлмэрилжэ байһаниинь хэн нэгэнэй дура гутаахадаашье болоно ха гэжэ түрүүлэгшээр һуугша В. И. Казаков тэмдэглээ. Хаанта Россие һүлдэлһэн бишыхан тугуудай зарим столнууд дээрэ бии болоходонь, хэдэн депутадууд тэдэниие абахые дурадхаһан байгаа. Эдэниие зал сооһоо абаха гэһэн шиидхэбэри гаргахадаа, съезд бэеэ дааһан байдалые иимэ өөрсэ янзаар найруулан тодорхойлхо ябадалые буруушаагаа.

— Россин бэеэ дааһан, дулдыданги бэшэ байдал тухай асуудалые зүблэхэ зүйлдэ оруулха ябадалые бултадаа дэмжэбэ,—гэжэ Амарай областьһоо ерэһэн депутат А. А. Захаров заседаниин эхилхын урда тээ һанамжануудаа хэлэһэн байгаа. Ушарынь юуб гэбэл, дулдыданги бэшэ байдал бултанда, баруунайшье, зүүнэйшье тала баримталагшадта, либералнуудта, хуушанай ёһо баримталагшадта хэрэгтэй бшуу. Иимэ байдал олголго Россие абаржа шадаха байна. Хэрбээ Россин саашадаашье Союз дотор тохёолдоһон хүндэ хүшэр байдалые, али бүхы бэрхэшээл түбэгүүдые дабажа гарахын тула гансаараа оролдохо болоо гээшэ һаань, юуншье бүтэхэгүй.

М. А. Барыбин элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадахадаа, иигэжэ асууба: Юундэ иимэ баян республикада арад зоной һуудал байдал ахир тулюур гээшэб? Ниитэ национальна аша туһын нютагай асуудалнууд дээрэгдэшэдэг байна. Алас-Дурна зүгэй жэшээ дээрэһээ энээниие элеэр хаража болоно.

Эндэхи байгаалиин баялигуудые хайра гамгүйгөөр һорожо абалга, эзэн бусаар хэрэглэлгэ арад зоной этигэл найдалые буруу һургэдэг. Россин экономическа ба политическэ дулдыданги бэшэ байдалые хангаха гээшэ мүнөөнэй байдалһаа гараха арга олгохо юм.

Мүнөө армиин болон КГБ-гэй нэрэ хүндые бузарлаха талаар ябуулагдажа байһан үйлэ хэрэгүүдые, национальна баялигуудаа хайра гамгүйгөөр үрижэ байһан мүнөөнэй гадаадын экономическа холбоо барисаанай хэрэгүүдые Примориин хилэ сахигша-генерал эрид буруушааба.

(Түгэсхэлынь 3-дахи нюурта).

ЭЛДЭБ ТҮХЭЛЭЙ ЭКОНОМИКЫН АШААР ҮЙЛЭДБЭРИИН АШАГ ҮРЭ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

СССР-эй Президент арендаторнуудтай уулзаба

Президент, КПСС-
Генеральна секре-
Горбачев арендна
ивна коллективүү-
эй, гэр бүлын бо-
адай ажахынуудай
шэдтэй, колхоз,
агропромышлен-
адуудай, «нэгэдэл-
бусад эмхинүүдэй
эй, хүтэлбэрилэг-
промышленна
уудай түлөөлэгшэд-
-дэ Кремль соо
мэдээсэгдээ һэн.
нээхэдээ, М. С.
гэжэ хэлэбэ: Таа-
, ажал хэрэгтэй
сэхэ эндэ ерээд
Президент юун-
байжа ядаа юм?—
табиһан байха-
хот. Тарилгын хэг-
ажалай бурьялжа
бүхэнэй, час бү-
тэжээхэ сэг гэжэ
кадань, мааналые
дуудаха болоо

барай халуун хаһа
ерээд байһые
хүдөө нютагайхид-
удха шанартай
ошожо байна ха
онобди. Тиигээ-
таанадые, хүндэтэ
гэжэ шиидээ-
гэхэдэ..
реформын
талаар Прези-
хоёр заседа-
болоо. Гурбадахи
үнгэрэгдэхэ,
ажахын бүхы
, экономикын, эр-
түлөөлэгшэд эдэ
хабаадана. Тэ-
дурадхалнуу-
манай эконо-
болгохо хэм-
гуримшуулэгдадаг
байгуулха
хэмжээнүүдэй про-
хэлсэһэн бай-
һүүлээр до-
арад зондо ба-
түхөөжэ захал-

юумэнэй сэнгүү-
, социальна
хэмжээнүүдтэ ха-
олоной үзэм-
байна. Буса-
танууудта, хүтэл-
бэринүүдтэ, манай
түбтэ, нютагуудта
социальна байдалай
ямар удха-
ямар
гэжэ ажаһуу-
арад зон мэдэ-
Социальна
асуудал эндэһээ
Эгээл тиимэһээ
толилогдохо
байгааб-
, сэнгүүдые тог-
болоходоо,
ууды бүхы об-
табиха бай-
бүхы ду-
хэдэн хуулиин
хараалһан элид-
дэлгүүртэ оролго
эдэй үзэмжэдэ
24—25-да тэндэ
байха гэжэ
бүхы хуулиин
аграрна сектортэ
бэелүүлэн-
реформо
дэлгүүр тухай,
социальна һуудал
зүбшэн хэлсэжэ,
болохо юм
асуудалай
шанартай байһа-
. Тэрэ гэр
бараанай асуу-
шухала юм.
түбсалха — эдэ
хэлодохогүй ха

шье, аграрна
аграрно хэрэгүүдэй,
ажабайдал-
тусхай, ехэ

хөөрэлдөө хэхэ хэрэгтэй гэжэ бидэ тоолонобди. Газар тухай, Арендэ тухай, Зөөри тухай хуулинуудай баталагдан абтаһанай һүүлээр Президентын Соведэй заседани дээрэ тусхай гүнзэгы хөөрэлдөө хэхэ хэрэгтэй. Тиимэһээ мүнөө бидэ энэ талаар манай эрдэм ухаанай эмхи зургаануудһаа, мэргэжэлтэдһээ һанамжануудыень абахые дууданан байгаабди. Юрэдөө, һүүлэй үедэ ажабайдал хубилна гээшэ гү, али үгы юм гү гэһэн асуудалда харюу абахын тула материалнуудые суглуулнабди. Хэрбээ хубилаа юм һаа, хэр бүтэмжэтэй һайн, шууд сэхэ гээшэб, эндэ ямар юумэн шиидхэгдэнэб, ямарынь бэелүүлэгдэнэгүйб? Теэд хүнүүдтэй уулзажа хөөрэлдэхэһөө үлүү һайн юумэн үгы ха юм даа. Үгышье гэбэл, хүдөө нютагуудаар ябажа, хүнүүдтэй танилсаха, тэдэнэй ажал хэрэгыень хараха, газарай эзэнэй ажал ябуулгын шэнэ түхэл шэнжые хараха гээшэ шухала удха шанартай. Хөөрэлдэхын тула, сасуулжа үзэхын тула, саашадаа ажал хэрэгүүдээ яажа ябуулалтай гээшэб гэжэ зүбшэн хэлсэхын тула таанадые уриһан байгаабди. Гүрэнэй, хамтын ба кооперативна зөөриин хуби заяан, үүргэ ямар гээшэб? Промышленностиин эрхэ байдалда арендэ ямараар нэбтэрүүлэгдэнэб? Ямар түхэл шэнжэнүүд, ямар харгы замууд хараалагданаб? Тиимэһээ манай промышленность болон барилгые түлөөлдэг нүхэдэй һанамжануудые дуулаха гэһэн байгаабди. Ушар иимэһээ эдэнэй заримыень урибабди.

Хүдөө ажахыда, промышленностьда, бэрилгэ дээрэ, бусад һалбаринуудта али бүхы зорилгонуудай ямараар шиидхэгдэжэ байһан тухайнь мүнөөдэр яаралгүйгөөр, үнэн сэхэ руунь хөөрэлдэхэ болонобди. Ажалай бүтээсын эршэ дэлисэ, ургалта, шанарай бусад зүйлнүүд, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэл шэнжэнүүд тухай хөөрэлдөөн болохо.

Нүхэдүүд, ямар һургуули гараа гээшэбибди, ямар бэрхэшээл түбэгүүдтэй тохёолдообибди гэжэ хөөрэлдэхэ байнабди. Тракторнууд, илангаяа мөөртэ тракторнууд дуталдана гэжэ хэлсэнэ. Оньһон техникэ һайнаар, бата бэхеэр бүтээхэ тухай мүн лэ хөөрэлдөөн болохо байха гэжэ һананаб. Хүдөө ажахыда хабаатай бусад олон асуудалнууд гарана.

Юрэдөө, ямаршье баалалтагүй, үнэн сэхэ хөөрэлдөө хэхэ ёһотойбди. Эшэжэ, гайхажа бү байгты.

Ростовско областиин «Матвеево-Курганский» совхозой директор В. С. Бутенко түрүүлэн үгэ абаба. Колхоз, совхозуудые тарааха шухала байһан тухай ехэ хөөрэлдөөнүүд мүнөө олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тарадаг хэрэгсэлнүүдтэ үргэнөөр гарана гэжэ тэрэ хэлээ. Хэрбээ иимэ юумэнэй болсо һаань, үлэсхэлэн хооһон байдал тохёолдохо гэжэ нүгөөдүүл хэлэнэ. «Зариманиинь таряашадай ажахын түлөө, һанал бодолоо мэдүүлнэ, фермернүүдэй ажал ябуулга хадаа социализмын урда урбаһан ябадал болохо байна гэжэ нүгөөдүүл тоолоно. Үйлэдбэриин эмхидхэлэй элдэб түхэл шэнжэнүүдые зүришэлдүүлэн табиха гээшэ хангалтагүй үзэгдэл болоно гэжэ тоолоноб гээд үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Бидэнэр ажахыдаа хүн бүхэндэ бэеэ дааһан байдал олгообди. Хүн бүхэн зохёохы ёһоор хүдэлхэ, хүгжэхэ, арга шадабарияа гүйсэд хэрэглэхэ аргатай. Хүдэлмэришэдтэй хэлсэжэ, үйлэдбэриин урданай подразделенинүүдые болюулаабди. Эдэнэй оролдо демократиин үндэһэ һуури дээрэ шэнэ подразделенинүүдые байгуулаабди. Ёһотойл ажахын тоосооной үндэһэ һуури дээрэ ажал хэрэгээ эрхилхээр бэлэн хүнүүд нэгэдэһэн байна. Совхоздомнай 54 иимэ коллектив байгуулагдаа.

Эндэ сүлөөлэгдэһэн хүтэлбэрилэгшэд үгы юм. Коллектив бүхэндэ өөрын хүтэлбэрилэгшэ бии. Тэрэ бултантай хамта хүдэлнэ, чегэй дэбтэртэй. Тиигэжэ ажахыдамнай хүтэлбэрилгын аппарат нилээд хороогдоо.

Арендна коллективүүдтэ, таряашадай ажахынуудта, арендээр хүдэлдэг хүнүүдтэ даабаринууд тогтоогдодоггүй. Хэлсээн соохи бүхы харилсаанууд технологическа журамаар, ажахы доторой тоосооной сэнгүүдээр гуримшуулагдадаг.

Шэнэ ёһоной хүдэлмэриин дүнгүүд иимэ байна. Ороонһото ургамалнуудай ургаса дээшэлүүлэгдээ, мал ажалай продукци үйлэдбэрилгэ ехэдхэгдээ, экономическа үрэ дүнгүүд һайжаруулагдаа. Үйлэдбэриин хүсэнүүдые үргэдхэхэ шухала байһан дээрэһээ Таганрогой болон Ростовой промышленна предприятинуудай мүнгэ зөөриие нэгэдүүлһэнэй ашаар, агропромбанкын, СССР-эй Госстрахай областной управленинүүдэй хабаадалгатайгаар агроконсорциум байгуулха үүсхэл гаргаһан байгаа. Зүгөөр түрүүшын алхамуудһаа бэрхэшээл түбэгүүдтэй ушарбабди. Хабаададаг предприятинуудай ашаг олзодо налог тохогдохо ёһогүй гэжэ аргоконсорциумай устав соо бэшэгдэнхэй. Гэбэшье правительство болон консорциум налогуудые тохоһон байна.

М. С. Горбачев. Энэ хадаа арендна хэрэг болоно. Тиимэһээ тэрээндэ хэншье хабаадаха ёһогүйгөөр ажал хэрэгээ эмхидхэхэ шухала. Энэ хэрэг эрхилхэ гэжэ шиидээл хадаа үмсэ байха ёһотойб. Өөрынгөө мүнгэ зөөриие ямараар хэрэглэхэ байһандамни, Финансын министерство хамааралсаха ёһогүй.

В. С. Бутенко. Михаил Сергеевич, эгээл тиимэһээ бидэ өөһэдын акционерна банк байгуулха гэжэ шиидээбди. Маанадһаа хэншье эдэ процентыемнай абаха ёһогүй. Юуб гэбэл, совхоз мүнөөнэй түхэл шэнжэтэй байһаараа юушье түйлажа шадахагүй юм. Шэнэ эмхидэлнүүд хэрэгтэй. Газар тухай һайн хуули абтаа. Теэд юундэ мүнөө тэрэ һайн үрэ дүнгүүдые үгэнэгүй гээшэб?

М. С. Горбачев. Та юун гэжэ һананабта? Энээниие хойшон гэжэ эрхилэлтэйб? Тэрэниие зохёожо эхилээ.

В. С. Бутенко. Михаил Сергеевич, мүнөө дээрээ маанадта нэгэл юумэн эли—газарай түлөө түлбэри түлэгдэхэ. Газарые худалдаха бэшэ, харин дамжуулан үгэхэ гэһэн тон юрын юумэн байха ёһотой. Газар таряашадта үгтэхэ ёһотой. Гэбэшье бидэнэй амгалан тайбанаар ажаллахын тула, хэн нэгэн ерэжэ, газарыемнай абахагүй юм аабза гэжэ айжа байхагүйн тула тэрэниие гүрэнэй ёһотойл актнуудаар батадхаха шухала.

Районно Соведэй түрүүлэгшэ, Орловско областиин партиин Урицка райкомой нэгэдэхи секретарь **В. В. Соболев** хөөрэлдөөндэ оролсобо.

Энэ түсэбтэ табан жэлэй дүрбэн жэлэй туршада район доторнай хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгын хэмжээн 1,5 дахин дээшэлээ. Жэшээнь, нёдондо жэл үнеэн бүхэнһөө 3639 килограмм һү һааһан байгаабди. Найман жэлэй урда тээ оройдоол 1655 килограмм байһан юм. Ажалай бүтээсэ хоёрһоо үлүү дахинаар ургаа. Иимэ ургалта яажа түйлэгдэбэ гээшэб? Шэнэ экономическа харилсаанууд туһална. Областиин ажахынуудта арендна харилсаануудай арбаад элдэб янзын түхэл шэнжэнүүд тогтоогдонхой. Эдэмнай гэртээ ажаллгын арендэ, бүлын фермэнүүд, фермерэй ажахынууд ехэ үйлэдбэриин эрхэ байдалай арендэ—һүнэй комплекснууд, кооперативууд болоно. Эдэ бүхы түхэл шэнжэнүүд бултадаа һайн талаяа харуулаа. Хамтын подрядай эрхэ байдалда хартаабха ургуулха, тэжээл хуряаха коллективүүд арендэдэ оруулагдаһан байха юм. Жэшээнь, нёдондо жэл XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой Николай Васильевич Мусановай бүлэ 103 тонно гахайн мяха үйлэдбэрилөө һэн. Бүлын гэшүүн бүхэн 77 мянган түхэригэй ажал хээ. Энэнь бүхы колхоз соохи дунда зэргын хэмжээнһээ 7 дахин дээшээ байна.

Арендна харилсаанууд партийна хүдэлмэриин гуримые, онол аргануудые хубилгаха арга олгоо. Партийна хүдэлмэрилэгшэд ажахын асуудалнуудые шиидхэхээ болижо, хүнүүдтэй ажал ябуулха ехэ сагтай болобо.

Мүнөө район дотор гэр бүлын 70-аад фермэ бии болонхой. Эдэнь һүнэй 6 процентые, мяханай 10 шахуу процентые үгэдэг. Үшөө айлнуудһаа 12—15 процент продукци худалдажа абадаг.

«За коммунизм» колхозой гэшүүн **А. Н. Петина** районойнгоо хүтэлбэрилэгшын хөөрөөе нэмэбэ.

Черкасска областиин «Ротор» гэжэ эрдэмэй-үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директор **А. И. Чабанов** үгэ хэлээ. Ороной 30 томо ехэ предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд һайн дуранай үндэһэ һуури дээрэ «Экопром» гэжэ консорциум байгуулаа гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха гээшэ тэрэнэй гол зорилго мүн. Асари ехэ үйлэдбэриин хүсэ ба эрдэм ухаанай хүсэнүүдтэй промышленна эрдэмэй-үйлэдбэриин нэгэдэл эмхидхэгдэн байгуулагдажа байна.

Үйлэдбэриһөө гараһан шэнгэн ба газай дүрсэтэй улаггдалнүүдые сэбэрлэхэ талаар аша үрэ ехэтэй түхеэрэлгэнүүдые бүтээжэ захалхабди гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ. Хүдөө ажахын предприятинуудһаа, фермэнүүдһээ гараһан зүйлнүүдые арюудхан сэбэрлэхэ байнабди.

И. В. Гусар, һаял хада тэрэ Тернопольско областиин агропромдо агрономсор хүдэлжэ байһан юм. Мүнөө тэрэ фермер болоод, Лановецкэ райондо таряашанай ажахы эрхилжэ байна. 1988 ондо Америкын Холбоото Штадуудта ажалай дадал шадабари гараһанаа бусажа ерээ һэм. Арендаторнуудтай иимэ зүблөөнэй октябрь һарада болохо байхадань, ерээ һэм гэжэ тэрэ хөөрэбэ. Тэрэнэй материалнуудтай танилсахадаа, манайда арендэ нэгэ янзаар бэелүүлэгдэнэ гэжэ ойлгооб. Мэргэжэлтэд энэ хүдэлмэридэ тон багаар хабаадуулагдана. Хилын саанахи дүй дүршэлдөө түшэглэн, шэнэ эрхэ байдалда хүдэлхэ аргатай фермерэй ажахын модель зохёохые шиидээ һэм. 420 гектар газар эгээл таарамжатай гэжэ тодорхойлообди. Намтай хамта дүрбэн хүн энэ газар дээрэ хүдэлдэг. Тиигэжэ И. В. Гусар фермерэй ажахын һайн талые харуулаа. Тэрэниие дэмжэһэн хүнүүд Тернопольско, Хмельницкэ, Запорожско областьнуудта бии.

Павлодарай областиин Майска районой Кировэй нэрэмжэтэ совхозой «Саржайский» кооперативай хүтэлбэрилэгшэ **К. Макышбаев** үгэ хэлэбэ. Манай совхоз нарин нооһотой хони үсхэбэрилдэг юм. Эдэмнай Хойто-Казахай меринос үүлтэрэй хонид болоно. Ажахымнай ашаг үрэ өөдөө гаража үтэдэггүй һэн. Тиимэһээ бидэ хүдэлмэриин шэнэ түхэл шэнжэнүүдые нэбтэрүүлһэн байгаабди, хүтэлбэрилэгшэдые хахад хубяарнь хорообди. 31 үйлэдбэриин-ажахын тоосооной подразделени байгуулагдажа, арендэ подрядта ороһон байна. Манай гэр бүлын коллективтэ 350 мянган түхэригэй зөөри, 2100 толгой хонид, 1600 гектарай хүдөө ажахын эдлүүриин газар даалгагданхай. Нёдондо жэлэй дүнгүүдээр 100 эхэ хонин бүриһөө 110 хурьга абаабди. Бүхы дээрээ 155 мянган түхэригэй продукци үйлэдбэрилөөбди. Манайда хонидой шэгнүүрэй нэмэлгын центнер бүхэнэй үнэ сэн 65 түхэригтэ хүрэхэдэнь, совхоз соомнай 182 түхэриг болоһон байна.

Ленинградай хүдөө ажахын продуктнуудые буйлуулгын арендна нэгэдэхи предприятиин директор **С. Ю. Покровский** үгэ хэлэхэдээ, продукт үйлэдбэрилхэ гээшэ орёо хэрэг, зүгөөр тэрэниие бүрин бүтэнөөр хадагалха гээшэ бүришье хүшэр байна гэжэ тэмдэглээ. Эгээл гомдолтой юумэниинь гэхэдэ, хэрэглэгшэдтэ хүрэхэ замдаа продукци ехэ гээлтэдэ ороно бшуу. Манай коллектив жиирэй юм. Теэд ямар ехэ хубилалтанууд болоо гээшэб? Арендын тогтоогдоһонһоо хойшо ажалһаа һамшалганууд 10 дахин, хулгай хэлгэ 10 дахин хороогдоо. Энэ талаар хатуу шанга хэмжээнүүдые абаабди. Предприятида хулгай хэхэ һэдэлгэ гаргаһанай түлөө 1000 түхэригэй яла тохогдодог. һогтуугаар ажалдаа ерээ һаань, 400 түхэригэй, ажалһаа һамшаа һаань, 200 түхэригэй, тэлэрүүлгын газарта ороо һаань, 150 түхэригэй яла тохогдодог.

М. С. Горбачев. Прокурор таниие гэмнэнэгүй гү? Энэ хадаа хүсэндөө байһан хуули ёһондо зүрюу харша бэшэ юм гү?

С. Ю. Покровский. Эдэ бүхы мүнгэ зөөриие социальна хүгжэлтэдэ гаргашалдаг байнабди, Михаил Сергеевич. Архиншадай ашаар лэ бани бариг-даа гэжэ сэхэ хэлэжэ шадахабди (**Зал соо шууятай болоно**).

М. С. Горбачев. Түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдээр, сэнһон техникээр хангаха талаар юумэн хубилна гээшэ гү?

С. Ю. Покровский. Эдеэ хоолой промышленностьда, хүдөө ажахыда, илангаяа арендаторнуудта шухала хэрэгтэй юумэндэ гол анхаралаа хандуулаагүй һаамнай, юуншье хубилхагүй байна гэжэ һананаб.

«Ставропольское» гэһэн арадай предприятиин гүйсэдхэхы директор **В. И. Постников** үгэ абана. Хүлһөөр хүдэлдэг хүдэлмэришэниие эзэн болгожо шадаагүйбди гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй гээд тэрэ тэмдэглэбэ. Энэнь манай орон соо үзэгдэдэг дутуу дунданаудай шалтагаануудай нэгэн болоно. Тиимэһээ ажал хэхын тула хүниие яажа урмашуулхаб гэжэ бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Манай предприяти эгээл зүб замаар дабшана.

Арбан жэл соо гол фонднуудые худалдажа абахаар хараалнабди. Өөһэдынгөө мүнгөөр бариһан бүхы юумэн манай байха, харин урьһаламжын мүнгөөр байгуулагдаһан юумые худалдажа абаха болонобди. Теэд эзэмби гэжэ хүнэй өөрынгөө мэдэрхын тулада предприяти худалдажа абаха, арадай гэжэ соносхохо гээшэ үшөө бага. Гүрэнэй предприятида заншалта болоһон бүхы юумые эбдэхэ хэрэгтэй. Манай хүдэлмэрилэгшэ бүхэн гол фонднуудай эзэн болоно. Хүдэлмэриин стажһаа ба мэргэжэл шадабариһаа дулдыдуулан абажа үзэхэдэ, нэгэ хүндэ дундада зэргэнь 24 мянга тухайтай түхэриг хүртэһэн байна. Даажа абаһан гол фонднуудай 100 түхэригтэ хараадуулаа, олзо оршын нэгэдэхи хубинь хубаарилагдана. Предприятиие худалдажа абахадамнай хүн бүхэнэй тоосоондо 11 мянган түхэриг байха ёһотой. Хүн тэрэниие өөрынгөө дураар хэрэглэхэ аргатай.

М. С. Горбачев. Зөөриин харилсаануудые таанад хубилгаһан болоно гүт?

В. И. Постников. Хүн зөөриин эзэн байхадаал, энэ үйлэдбэриин ёһотой эзэмби гэжэ ойлгоно гээшэ ха. Гадна манда социальна хүнгэлэлтэнүүд—нэмэлтэ пенсинүүд, тэдхэмжэнүүд, хараалагданхай. Олзо оршо дээшэлүүлхэ гээшэ манай ажал ябуулгын гол удха болоно.

Гадаадын экономическа холбоо барисаа эмхидхэхэ дүй дүршэлөө андалдаха зуураа, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэл янзанууд болон шэнэ хуулинуудые удаанаар нэбтэрүүлгын шалтагаанууд тухай һанамжаяа тэрэ хэлэбэ. Мүнөөнэй шатада шэнэ зүйлнүүдые нэбтэрүүлхэ арга нютагай зургаанууд олгоногүй гэжэ тэрэ ажаглаба. СССР-эй арадай хиналтын зургаануудые хороожо, Гүрэнэй арбитраж бэхижүүлхэ ёһотой. Үмсын бэшэ, харин хамтын зөөри байха ёһотой гэжэ уряалдаг хүнүүдые тэрэ дэмжэбэ.

Хоёр жэлэй саада тээ бүхы колхознигууд, тэрэ тоодо хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд экономическа шэнэ харилсаануудай гуримда ороо һэн гэжэ Дагестанай АССР-эй Орджоникидзиин нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ **М. А. Чартаев** хэлэбэ. Бидэ ажахыдаа дэлгүүрээр бэелүүлэгдэдэг өөрсэ янзын экономико байгуулаабди. Колхозой гэшүүн бүхэн үйлэдбэрилһэн продукцияа колхоздоо худалдаад, абаһан ашаг олзоёо хоёр хубида хубаана. Түрүүшынь хуби колхоздо үгтэжэ нөөсэлэгдэнэ, харин хоёрдохиинь өөрөө хэрэглэнэ. Өөрынгөө продукциин эзэд болоходоо, хүнүүд тад ондоо болоно. Үнэн дээрээ тэдэнэр акционернүүд, бүтээһэн продукциингаа эзэд болоно. Тиимэһээ колхозой бүхы зөөриие тэрэнэй эзэд болодог бүхы хүнүүдтэ хубаарилха гэжэ шиидээбди. Оруулһан һайн хэмжээгээр хүнүүд хубита мүнгөө абана. Абтаһан ашаг олзын 10 процентые эрдэм һуралсал хүгжөөлгэдэ үгэхэ гэжэ шиидэнхэйбди. Сельскэ Соведэй, профсоюзай, комсомолой хүдэлмэрилэгшэд, райкомой секретарь, райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ салин хүлһэ бэшэ, харин олзо оршо абаха зэргэтэй гэжэ тоолонобди. Тиихэдэл хүдэлмэри хэгдэжэ эхилхэ.

Арендна подрядай эрхэ байдалда бидэ дуратайгаар хүдэлнэбди,— гэжэ Красноярска хизаарай Шушенска районой «Сибирь» совхозой арендна коллективэй звеное даагша **А. Н. Живоглядова** хэлэбэ. Манай звено һү үйлэдбэрилдэг юм гэжэ тэрэ хэлээ. Нёдондо жэлдэ үнеэн бүриһөө 3510 килограмм абтаа. Энэнь 1988 оной хиһоо 372 килограммаар ехэ. Мал ажалда 19 арендна коллективүүд хүдэлдэг. 2,1 миллион түхэриг ашаг олзо абаха, 1987 онойхитой сасуулхада, ажалай бүтээсые 21 процент дээшэлүүлхэ, мал ажалай продукциин өөрынь үнэ сэнгые 100,5 мянган түхэригөөр доошолуулха арга тус коллективүүд совхоздо олгоһон байна.

Трибуна дээрэ — Москва хотын Часай нэгэдэхи заводой директор **А. С. Самсонов**, Урданай Минприбор өөрынгөө предприяти арендэдэ манда үгэһэн юм гэжэ тэрэ хэлэбэ. Манай продукциин 80 процентнь гадаадын оронуудта худалдаанда эльгээгдэдэг. Арендэ тухай хуулиин эбдэгдэдэг байһаниинь халагламаар.

Орон соо ажалай бүтээсые 6-7 процентээр дээшэлүүлхэ гэжэ түсэблэнэбди. Энэмнай буруу гэжэ тоолоноб. Жэл бүри орон соо ажалай бүтээсэ 15-20 процент дээшэлүүлхэ хэрэгтэй. Харилсаануудые зүбөөр тогтоохо, ажахынуудта түлбэриин гуримые зүбөөр байгуулха хэрэгтэй гэжэ хүнүүд хэлэдэг.

Литвагай ССР-эй Шальчининска районһоо **Т. П. Юшкис** үгэ хэлэхэдээ, хуушан фермые даажа абаад, яажа хүдэлжэ байһан тухайгаа хөөрэбэ. Нёдондо жэлдэ колхоздоо 25 мянган түхэриг олзо оршо оруулаабди гэжэ тэрэ хэлэбэ.

СССР-эй Арендаторнуудай ба үйлэдбэриин эзэдэй холбооной түрүүлэгшэ **П. Г. Бунич** арендын үлэмжэ һайн талануд тухай үшөө дахин һануулба. Нэгэдэхеэр, энэмнай үнэхөөрөө өөһэдөө мэдээд хүдэлхэ арга олгоно. Хоёрдохёор, үйлэдбэри хүгжөөлгын фонднуудые предприятинууд ажаллажа олоно.

Өөһэдынгөө дураар сэнгүүдые тогтоожо, худалдаа наймаа хэхэ арга боломжо хүдөө ажахыда олгохо хэрэгтэй гэжэ эндэ хэлэгдээ. Теэд гансал хүдөө ажахыда иимэ сэнгүүдые тогтоожо болохогүй. Сэнгүүдые сүлөөтэйгөөр тогтоохо эрхэгүй промышленностиин хүнүүд мүнөөнэйхи шэнги бага салин абадаг байха. Тиихэдэнь бүхы промышленностьда, барилгада бюджедһээ гү, али ондоо аргаар мүнгэ нэмэжэ, үгэхэ хэрэгтэй болохо ха юм.

Экономикодохи шэнэ шэглэлнүүдые хараада абаһан налогой үнэн зүб ба ашаг үрэтэй гурим байгуулгада тэрэ ехэ анхаралаа хандуулаа.

Хмельницкэ областиин Теофипольско районой «Труд» колхозой арендатор **В. Л. Богонюк** үгэ хэлэхэдээ, арендэ тушаа хүнүүдэй һанал бодолые хубилгаха хэрэгтэй гэбэ. Хахад жэл соо һамгантаяа 526 центнер мяха худалдажа, ажахыдаа 54 мянган түхэриг ашаг олзо оруулаабди. Арендэ хэндэ һаад болоноб гэһэн асуудал табяад, колхозой дунда тушаалтадта һаад болоно гэжэ харюусаба. Арендээр хүдэлхэдэ, фермые даагша, тоо бүридхэгшэ, зоотехник, складые даагша, бухгалтер мэтын тушаалтад хэрэггүй ха юм.

Воронежско областиин Таловска районой «Авангард» колхозһоо **Г. Л. Руденко** арендна коллективэйнгээ ажал хэрэгүүд тухай хөөрэбэ. 1987 ондо 104 үнеэ арендэдэ абаад, нёдондо жэлдэ үнеэн бүриһөө 5830 килограмм һү һаагаабди гэжэ тэрэ хэлэнэ. Колхоздо һүнэй өөрынь үнэ сэнгэй 26 түхэриг болоходо, манайда 21 түхэриг болоно. Манай колхозой бүхы подразделенинүүд арендын гуримаар хүдэлдэг. Ажал эмхидхэхэ түрүү түхэл янзануудые нэбтэрүүлһэнэй ашаар гансал нёдондо жэлдэ колхоз 14 миллион түхэриг ашаг олзо абаһан байна. Холодильнигууд, шэбхэ гаргаха, тэжээл тараaха транспортернууд, һайн, элдэб ажал хэхэ техникэ хэрэгтэй.

Таряашадай ажахы мэтын үйлэдбэри эмхидхэлгын шэнэ түхэл янзануудые дэлгэрүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Хүдөө ажахын экономикын бүхэсоюзна эрдэм шэнжэлэлгын институдэй директор **В. Р. Боев** хөөрэбэ. Хүдөө ажахын материальна үндэһэ һууриие эрид хубилгаха хэрэгтэй. һүүлшын реформоор Минживмаш, Сельхозмаш гэхэ мэтын зургаанууд усадхагдаха болоод байна. Тэдээнгүйгөөр хүдөө ажахые хүгжөөжэ болохогүй.

Хүдөө ажахые индустрижүүлэнгүйгөөр, социальна барилгануудые бодхоонгүйгөөр, арендэ бүхы юумые шиидхэхэ гэжэ һанаһанай хэрэггүй. Хүдөө ажахын болон промышленностиин хоорондохи экономическа харилсаануудай үндэһэн шухала асуудалнуудые шиидхэнгүй һаамнай, арендэ хамаг юумые шиидхэхэгүй гэжэ этигэнэб. Үйлэдбэри эмхидхэлгын ашатай туһатай түхэл янзануудые хэрэглэлтые урмашуулха, хүдөө ажахын материально-техническэ үндэһэ һууриие хүгжөөлгые бодомжотой зүб хамжаан манда хэрэгтэй.

Манай ажахыда арендна харилсаануудай элдэб түхэл янзанууд хэрэглэгдэдэг юм гэжэ Орловско областиин Должанска районой «Вышнеольшанский» совхозой директор **С. А. Будагов** хэлэнэ. Жэл бүри манай совхоздо продукци үйлэдбэрилгэ 50 процентээр дээшэлнэ. Хэрбээ 1987 ондо 350 тонно, 1988 ондо 600 тонно мяха худалдаһан байгаа һаа, нёдондо жэлдэ 800 шахуу тонные худалдаабди. Үнгэрһэн жэлдэ 2 миллион шахуу түхэриг ашаг олзо абаа һэмди. Хүдэлмэриингөө дүнгүүдтэ хайша хэрэгээр хандаха ябадал байхаяа болёо. Арендна гуримда ороһоной һүүлдэ хүнүүд сүлөөржэ, гэртээ хүдэлхэ дуратай хүнүүд олдоо һэн. Тиигэжэ таряашадай ажахынуудые байгуулха бодол түрэһэн юм. Нэгэ жэлэй туршада таряашадай 10 ажахы, тэрэ тоодо поршоонхо абажа томо болгохо 7, һү үйлэдбэрилхэ 3 ажахы байгуулагдаа.

Совхоздо муу бэшээр хүдэлдэг байгаашье һаань, таряашадай ажахынуудай экономическа ашаг үрэнь һураггүй ехэ юм. Нестеров Семен Зосимовичай гансал бүлынхид нёдондо жэлдэ 700 поршоонхо тушаагаа һэн.

Ажахыда экономическа харилсаануудые хубилгаха хэрэгтэй. Баруунай оронуудта нэгэшье фермер амяараа ажаһуудаггүй, фермер бүхэн 20—30 партнертой, хэлсээнүүдые баталанхай. Нёдондо жэлэй ноябрьда ФРГ ошоо һэм. Манай РАПО-гой орондо тэндэ нэгэдэлнүүд хүдэлдэг байна. Тэдэнэр өөһэдынгөө үүргые, хэлсээтэ уялгануудые заабол дүүргэнэ. Харин манайда хүдөөгэй хүдэлмэрилэгшэдые заатагүй муу юумэндэ оруулһан байдаг. Хүдөө ажахыда анхаралаа хандуулаагүй һаа, нэгэшье арендэ, ямаршье ондоо гурим бидэниие абархагүй. Юуб гэбэл, городойхидой ажабайдалай хэмжээнһээ холо гээгдээбди. Материально-техническэ хангалгын асуудалые ёһотойгоор шиидхэхэ хэрэгтэй.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

ЭЛДЭБ ТҮХЭЛЭЙ ЭКОНОМИКЫН АШААР ҮЙЛЭДБЭРИИН АШАГ ҮРЭ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

[Түгэсхэл. Эхниинь 1-дэхи нюурта].

Манай районой хэдэн арбаад фермерүүд хүдэлдэг,— гэжэ Псковско областиин Пыталовска районой «Артемовский» совхозой арендатор Н. И. Божанов хэлэнэ. Тэдэнэр газар абанхай, банкада тососо нээнхэй, техникэ, мал худалдажа абана. Минии ажахыда 40 гектар газар бии, 26 толгой эбэртэ бодо малтайбди, 1989 ондо мүнгэн олзо доходнай 21 мянган түхэриг болоо hэн. Совхозой зүгhөө үргэдэг худалдаа наймаанай урьhаламжа хоёр жэл хэрэглэнэб. Материална нөөсэнүүдые, тракторнуудые, машинануудые, барилгын материалнуудые совхозhоо абаад, 3—4 жэлэй түрдэ түлөө продукци тушааха тоосонобди. Арадай депутадуудай районно ба Псковско областной Советэй бидэниие дэмжэдэг. Тиибэшье тракторнуудые, барилгын материалнуудые өөhэдөө бэдэржэ болодогбди. Тиимэhээ манай фермэдэ олон юумэн гараар хэгдэнэ. Фермерэй замда ушардаг элдэб hаадтануудые зайсуулхын тула газар, зөөри тухай Хуули хэдэнэнь оруулха арга онhон тухай Указ гаргаха манай Президент түргэдхэхэ ёhотой.

Целиноградска областиин «Красный флаг» колхозой арендатор Ж. К. Исаков үгэ хэлэхэдээ, тарияашадай ажахы тухай бү мартыт гэбэ. Хэрбээ энээниие зүбөөр ойлгохо haa, энэмнай кооперативтай адли юм. Харин арендэ тэдэнэй хоорондын шэлжэн оролгын шата болоно.

Газар худалдаха, дамжуулха тухай ехэ hонин асуудалнууд гарадаг. Тарияашанда газар үгэхэ тухай асуудал лэ бигдаха, арендаторнуудай, кооператорнуудай, тарияашадай ажахынуудай налогууд тэдэнэй арга боломжонуудые өөhөөр зүбөөр тодорхойлогдохо ёhотой.

Ажахынай хүдэлмэриин гол дүнгүүд тухай хэлэд, хүдөө ажахын продукци болбосоруулхын предприятинуудай [illegible] асуудалнуудые [illegible] гэжэ Краснодарска хизаарай Красноармейскэ районой «Россия» агрофирмын түрүүлэгшэ Б. Г. Фоменко нэрлэбэ.

Хотын саад ба огородой зүйлнүүдые ургуулагшадhаа овощ худалдажа абаха тушаа ажахы хэлсээ баталха аргатай аад, тэрэниие хэрэглэхэ газар үгы. Тиимэhээ томо заводуудай оронд колхоз, совхозуудта багахан предприятинуудые бариха хэрэгтэй гэжэ түрүүлэгшэ тоолоно.

Дэлгүүрээр гуримшуулагдаха экономикын асуудалнуудые дайрахадаа, иимэ гуримда эрдэ шуурд орожо болохогүй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Гүрэнэй захилга 70 процентые үлөөхэ, харин бэшэ 30 процентынь колхоз, совхозуудта, агрофирмэнүүдтэ өөhэдөө мэдэжэ хэрэглэхээр арга олгохо. Банкнууд урьhаламжа мүнгэнэй зарим хубиниинь гадаадын валютаар үгэхэ байгаа, модо, металл, цемент, мүн бусад продукцида [illegible] гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Хоёрдохёор энэ үгэ хэлэхэдэ Рязанска областиин Сасовска районой «Прогресс» совхозой арендын коллективые хүтэлбэрилэгшэ Н. И. Кучеренко мэдүүлбэ. 1987 онhоо хойшо арендын гуримаар хүдэлнэб. [illegible]

Тиихэдэ минии үгэ хэлэжэ байхада, Михаил Сергеевич намда иимэ асуудал табяа hэн: та гансаараа арендэдэ оронхой гүт, али колхозоороо оронхой гүт? Гансаараа гэжэ харюусаа hэм. Харин мүнөө бүхы колхозоороо арендэдэ ороно гэжэ Михаил Сергеевичтэ дуулганаб.

М. С. Горбачев. hайн лэ гэшэ.

Н. И. Кучеренко. Колхозоо hалавшагүй нягта холбоотойбди гэжэ хэлэхэ байнаб. Олоhон олзынгоо 30 процентые колхоз абадаг байха гээд мүнөө хэлсээ баталаабди. 70 процентынь бидэнэр өөhэдөө абахабди, хамтаараа фермэ барихабди, [illegible] асфальтаар хушаахабди, бусадшье туhатай юумэнүүдые хэхэбди.

Арендэдэ орохоор хоёр жэл болобобди гэжэ Молдавиин ССР-эй Рышканска районой «Путь Ильича» совхозой арендынэ коллективые хүтэлбэрилэгшэ **В. Н. Бумбак** хэлэбэ. [illegible]

Эндэ үшөө нэгэ ондоо юумэн тухай бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, манай Молдавида бултанай арендын гуримаар худэлдэг болоо hаань, олон зон ажалгүй үлэхэ. Тиимэhээ продукци болбосоруулха цехүүдые хүдөөдэ бариха хэрэгтэй болоно гээшэ.

Манай тарияашад ажалшадые холлуулжа шадахаяа болёо гэжэ хэлсэхыень ходо дууладагби гэжэ Башкирска АССР-эй Кармаскалинска районой «Агидель» колхозой кооперативай түрүүлэгшэ **С. Г. Галиуллин** хэлэбэ. Бидэ hайхан газартайбди, тэрэнhээ тэрээн дээрэ эрхимээр хүдэлжэ hураха ёhотойбди. Манай колхоздо 24 кооператив болгогдонхой. Тэдэнэй дунда үйлэдбэриин, хангалгын болон худалдаа наймаанай — коммерческэ кооперативууд бии. Уфада ресторантайбди. Тэндэ түсэбhөө гадуур үйлэдбэрилэгдэhэн продукцияа худалданабди.

Манай кооператив абажа хараха болоо hаа, 800 толгой эбэртэ бодо мал, тэрэ тоодо 310 толгой үхэр, гадна 700 толгой гахай бии юм. Бэеэ даадаг дүрбэн звенонhоо бүридэhэн кооперативтамнай 38 хүн хүдэлнэ. Хүн бүхэн арендын түлбэри абадаг. Тэрэнь нилээн ехэ. Энээнэй ашаар хүдөөдөө хүүшуулые үлөөхэ талаар амжалта туйланабди.

550 миллион түхэригэй валовой продукци худалдадаг болонхойбди гэжэ Ростовско областиин «Аксай» гэжэ агропромышленна комбинадай генеральна директор **И. Ф. Бова** тэмдэгэбэ. Ажалай бүтээсэ, мал ажалай болон газар ажалай продукци үйлэдбэрилгэ [illegible] Энээнhээ урда комбинат 45 миллион түхэригэй ашаг олзо абадаг байгаа hаа, мүнөө 80 миллион шахуу болоо. [illegible] Худалдаа наймаанай hаа нёдондо 714 мянган түхэригэй ашаг олзо абаабди. [illegible]

Би нэгэтэ бэшэ гүйгаабди: 250 мянган гектар газар [illegible] Ростов-на-Дону болон Новочеркасск хотонуудые эдеэ хоолоор хангахаб. [illegible] хүсэлэйтнай бэелээ hаань яахабта, Иван Филиппович?

И. Ф. Бова. Тиигэбэл гайтай юумэн болохо! Дахинаа шалгалтанууд эхилхэ, үйлэдбэриин ажал болон хангалга эмхидхэлгын иимэ түхэл маяг хэрэгтэй юм гү гээд тон наринаар шэнжэлжэ захалха. Комбинадаа эмхидхэжэ байхадаа, нилээн олон дайсадтай болооб. Би иимэ абари зантай хүм даа. Дайсадай олошорходонь, бэе махабадни hайжардаг (зал соо энеэдэн зэдэлнэ).

Мүнөө Алтайн хизаарай Алейскэ районой «Труд» кооперативай түрүүлэгшээр худэлдэг **В. В. Зинченкые** хуушан ажалhаань табяагүй зон алдуу гаргаабди гэжэ ойлгоно ёhотой. Гурбан хүнhөө бүридэhэн энэ коллектив хоёр совхозhоо арендээр абаhан 120 гектар газар дээрэhээ 160 центнер, 16 центнер гэршүүхэ гектар бүриhөөнь абаа, харин район бүхыдөө 58 центнер хартаабха, 8 центнер гэршүүхэ абаhан байна. Кооперативай гэшүүн бүхэн мүнөө дээрээ бага хэмжээнэй продукци, 42 мянган түхэригэй продукци үйлэдбэрилөө гээд түрүүлэгшэнь тоолоно.

М. С. Горбачев. Хэрбээ бүхы орон соомнай ажалайнгаа дүнгүүдтэ иимэ хэмжээгээр хандадаг байгаа hаань, тад ондоо асуудал гараха hэн. Продукцияа хайшань хэхэбибди гээд бодохо байгаабди.

В. В. Зинченко. Сэбэр олзомнай 68 мянган түхэриг болоо. 30 процентыень үйлэдбэрисээ хүтжөөлгэдэ үгөөд, бэшыень хоорондоо хубаагабди, бүхы үрингүүдэ түлөөбди.

М. С. Горбачев. Продукцияа хайшань хэнэбта?

В. В. Зинченко. [illegible] Зүгөөр намайе булта мэдэхэ хадань эрижэ абааб. Юрын механизаторые гансата газаашалжа эхилхэ хаш даа.

М. С. Горбачев. Хэн газаашалха болоноб?

В. В. Зинченко. Үшөө хүсэд усадхагдаагүй захиралга-зонхилолгын байгууламжа газаашалха. Мүнөө бидэнэр РАПО-гой бүридэлдэ орохо баатай болообди. Тиигэжэ «жэбэрhэн хадааhа» түбэй хангалгаhаа абаха болообди.

М. С. Горбачев. Магазинуудта юумэн оройдоо үгы гү?

В. В. Зинченко. Мүнөөдэр үгы. Тиимэhээ РАПО-до бидэнэр сэхэ хандаха баатай болонобди.

М. С. Горбачев. Заhабарилгын талаар таанадта хэн туhаламжа үзүүлнэб?

В. В. Зинченко. РТП-тэй хэлсээ баталанхайб.

М. С. Горбачев. Нефтепродуктнуудые хаанаhаа абанабта?

В. В. Зинченко. РАПО-той холбоотой hэн хойноо түлишэ болон техникээ түбhөө абадагбди.

М. С. Горбачев. Хэрбээ РАПО-до ороогүй hаа, яаха байгаабта?

В. В. Зинченко. Тиигэбэл бүхы юумэ танилаараа олохо баатай болохо байгаа хаб.

М. С. Горбачев. Эдэ бүгэдэhөө тобшолол гаргахада, ямар юумэн hаад ушаруулнаб? Түбтэ ямар юумэн хэгдээгүй байнаб?

В. В. Зинченко. Түбые абаха болоо hаа, нэн түрүүн Хуулинууд хүсэд hайнаар зохёогдоогүй байна. [illegible]

М. С. Горбачев. Арендэдэ газар үгэхэ асуудалые [illegible] шиидхэнэ гү?

В. В. Зинченко. Тиимэ.

М. С. Горбачев. Тэдэнэй олонхинь тэрэниие бүрүүшээнэ гү?

В. В. Зинченко. Сэхыень хэлэхэ болоо hаа, тиимэ.

Новосибирскэ областиин Татарска районой «Победа» колхозой коллективые хүтэлбэрилэгшэ **В. А. Наумцев** үгэ эрибэ. [illegible] ходомни, ондоо болоо. 1988 ондо 20 гектар хахалhан газар, 80 гектар сабшалан, хүдөө ажахын машинануудые арендэдэ абааб. 70 тугал худалдажа абаабди. Ехэ болгоод, колхоздоо худалдаабди. 15 тонно hү тушаагаабди. Продукциимнай юрэнхы хэмжээн 58 мянган түхэригтэ болоо. Бидэнэртэ юун хэрэгтэйб гэхэдэ, арендаторнуудые хамгаалха ямар нэгэн зургаан шухала хэрэгтэй. Харин РАПО-до этигэхэнь бэрхэтэй даа.

Кировоградска областиин Маловисковско районой «Родина» колхозой кооперативуудай ассоциациин түрүүлэгшэ **В. Л. Мошак** үгэ хэлэбэ. Кооперативуудай ашаар лэ ажахыгаа hэргээхэбди гэжэ ойлгообди. Тиигэжэ экономическа талаhаа бэеэ даанхай 12 кооператив эмхидхээбди. Иигэжэ колхознай кооперативуудай ассоциаци болоо hэн.

hүүлэй дүрбэн жэл соо валова продукци үйлэдбэрилгэ 25,5 процентээр дээшэлээ. Гансал нёдондо хоёр миллион түхэригэй ашаг олзо колхозой кассада оруулагдаа. Тиигэжэ зоной социальна эрилтэнүүдые хангалгада ехэ мүнгэ үгэхэ аргатай болообди. Нёдондо 60 бүлэ шэнэ гэрнүүдтэ зөөжэ ороо.

Ташкентын областиин Букинскэ районой «Кок-Арал» совхоздо арендын гурим үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэнэ гэжэ арендынэ коллективые хүтэлбэрилэгшэ **А. Гаппаров** хөөрэбэ. Тиихэдээ арендаторнууд бэеэ гүйсэдөөр дээhэн байха ёhотой аад, [illegible]

М. С. Горбачев. [illegible]

Челябинска областиин «Бобровский» совхозой арендатор **В. М. Боровков** [illegible]

Грузиин ССР-эй Зугдидска районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой арендын звено хүтэлбэрилэгшэ **В. А. Нодия**, өөрынгөө коллектив тухай хөөрөөд, хэдэн шухала асуудалнуудые табиба. Тэдэнэйнь дунда тэжээл тухай асуудал иланггаяа шухалань болоно. Юуб гэхэдэ, түс звенодо үгтэhэн 28 гектар газар дээрэ 60 толгой эбэртэ бодо малые тэжээхэ тэжээл абтана ха юм.

Азербайджанай ССР-эй «Красный партизан» совхозой арендынэ коллективые хүтэлбэрилэгшэ **Н. Х. Мамедов** ажалаймнай дүнгүүд яhала hайн гэжэ тэмдэглээд, техникэ заhабарилгада ехэ мүнгэн гаргашалагдана гэжэ мэдүүлээ. Энэ талаар гомдол бари, боли адли. Хэншье анхарал хандуулнагүй.

Арендэ гээшэ hайн хэрэг гэжэ Киргизэй ССР-эй Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой арендынэ коллективые хүтэлбэрилэгшэ **Л. Г. Пролыгина** тэмдэглээ. Тиихэдээ колхознигуудта ямар нэгэ продуктнуудаар түлбэри үгэхэ хэрэгтэй гэжэ дурадхаба.

Эстониин ССР-эй Вильядинска районой бэеэ дааhан тарияашанай ажахые эрхилэгшэ **А. А. Пеек** республика соомнай 3 мянгаад, район соомнай 2 зуугаад иимэ ажахынууд бии гэжэ тэмдэглээ. Тиихэдээ эдээниие техникээр болон бусад түхеэрэлгэнүүдээр хангалгада анхарал хандуулаял гээд уряалаа.

РСФСР-эй аграрна союзай түрүүлэгшэ **В. А. Стародубцев** энэ уулзалгамнай саг соогоо болоо гэжэ онсо тэмдэглэбэ. Юуб гэхэдэ, хүдөө ажахымнай [illegible]

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэhэн үгэ

Иимэ эршэмтэй бэдэрэлгэ хэжэ байhанайтнай түлөө, хүдөөдэ ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэлнүүдые бодото дээрэнь нэбтэрүүлгэдэ бүхы эршээ, хүсэ шадалаа, элүүр энхээ зорюулжа байhанайтнай, эсэсэй эсэстэ орон доторхи ажабайдалые hайжаруулхын түлөө оролдожо байhанайтнай түлөө нэн түрүүн та бүгэдэндэ баяр баясхалан хүргэхые хүсэнэб. Энээнэй түлөө, харин гансал мүнгэ олохын түлөө бэшэ, таанад хүдэлнэ ха юмта даа. Арендаторнуудай, тарияашадай ажахынуудай, кооператорнуудай коллективүүдэй өөhэдынгөө олзо оршонуудаар хүдөөдэ социальна асуудалнуудые шиидхэлгэдэ хабаадажа байхыень би дуулахадаа, харахадаа, иимэ тобшолол хэнэб: хүнүүд үнэхөөрөө газар тухай, орон тухай, манай арад тухай hанаата болоно гээшэ. Таанадта баяр хүргэнэб. Хүсэ шадал, хүсэл эрмэлзэл таанадта дүүрэн байг лэ. Бидэ таанадтай суггаабди гэжэ hанажа ябагты.

Хэзээдэшье эхилэгшэдтэ хүшэр байдаг. Тэдээндэл бүгэдэнhөө ехэ асуудалнууд гарадаг. Гэбэшье имагтал эхилэгшэд эгээл агуу хэрэг хэнэ, тиимэhээ эгээл ехэ нэрэ хүндэтэй байха ушартай. Хүдөөдэ ажахын ажабайдалай шэнэ түхэлнүүдые бэдэрэлгэ улам үргэдэнэ. Ойрын сагта тэрэ булигдашагүй болохо гэжэ би hананаб.

Тиимэ, үшөө олон юумэ бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Президентын совет тэшье шиидхэхэ юумэнүүд бидэндэ бии. Гансал зүйл гэхэдэ, нүхэр Стародубцевай зарим тобшололнуудтай яашье зүбшэхэ аргамнигүй. Зарим алдуу эндүүтэй байгаашье haa, бидэ зүб харгыгаар дэбшанабди гэжэ би тоолоноб. Гэдэргээ сухарилга, обществын агааргүй, хэлэгүй, хүн бүхэнэй ехэнхидээ хэлэхэ аргагүй, энэ гү, али тэрэ hалбаридаа өөрыгөө харуулха аргагүй байhан обществодо тэхэрилгэ хэндэ hайн байхаб, мэдэнэгүйб.

Тэдэ жэлнүүдтэ тэмсэжэ гараhан, газарта дуратай байhанаа, өөрынгөө гол ёhонуудые үлөөhэн хүнүүдтэ нэрэ хүндэ hайшаал магтаал хүргэхэ хэрэгтэй бшуу. Би нүхэр Стародубцевые иимэл хүнүүдэй тоодо оруулнаб. Манай экономикые, тэрэнэй бүхы hалбаринуудые бидэнэй шэнэдхэжэ байhан ябадалда ажабайдалнай өөрөө бидэниие хүргөө ха юм. Хэрбээ гаргаhаа ехэтэй замаар саашаа дабшаха болоо hаа, бидэ, эгээл баян орондо ажаhууhан аад, эгээл үгытэй зонууд байха болоно ха юмбибди.

Хэрбээ бидэ таанадтай социалис шэлэлгын хэмжээн соо байгуулалтаяа өөрыень хубилганабди, ажабайдалай ба хүтэлбэрилгын нэгэ түхэлнүүдhээ нүгөөдэдэнь оронобди гэhэн хараа бодолhоо хандаха болоо haa, энэмнай шэнэ хубисхал мүн! Тэрэнэй хохидол багатай байхые бидэ хүсэнэбди. Бидэ юумэ hандаанагүйбди, харин ажабайдалаа шэнэ удхаар дүүргэхые хүсэнэ ха юмбибди.

Реформоор дамжуулан, засагаа Соведүүдтэ дамжуулгын ашаар, тэрэнэй ороноо хүтэлбэрилхэ ябадалаар дамжан, бидэ манай хүниие бусаана гээшэбди. Партишье хубилжа байнхай. Эндэ баhал гүнзэгы демократизацилга болоно, ёhотой партийна, нүхэд ёhоной харилсаанууд эрьен бусана.

Тиимэhээ би, Василий Александрович, танние, бүхы Стародубцевуудые үнинэй хүндэлдэгшье hаа, зарим асуудалнуудай талаар тантай зүбшэхэ аргамгүй. Энэ—минии хубиин бодол.

Аграрна секторэй, манай хүдөөгэй, тарияашадай хуби заяанай, тэрэнэй үүргын шухала асуудалнуудые Президентын совет эй заседани дээрэ тусхайтаар хаража үзэхые бидэ хүсэнэбди гэжэ би хэлээ бэлэйб. Мүнөө бидэ манай экономикын энэ шиидхэхы сектортэ саашанхи дабшалтын ехэ түлхисэ яажа үгэхэ тухай бодомжолжо байнабди. Бидэ тарияашадай олохон түлөөлэгшэдэй уригдахаар Президентын совет эй заседани хэхэ болонобди. Юуб гэхэдэ, тэдэ эдэ шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгые шагнаха, өөhэдынгөө hанамжа, өөhэдынгөө хандалга хэлэжэ үгэхэ зэргэтэй. Партиин зохёон найруулhан аграрна политикые, СССР-эй Верховно Соведэй батал hан Арендэ, Зөөри болон Газар тухай Хуулинуудые бодото дээрэнь бэелүүлгэhээ хайшаашье зайсаха бидэ аргагүйбди гэжэ би hананаб.

Шэнэ юумэн хүнгэнөөр түйлагдадаггүй. Үнгэрхэдөө энэ зал соо элдэб олон hанамжанууд хэлэгдэнэ гэжэ бидэ харана ха юмбибди. Теэд харин общество тухай, тииhээ тиитэрээ бүхы орон тухай юу хэлэлтэйб. Энээнhээ уламжалан, хойшолуулангүй шиидхэгдэхэ бодото асуудалнуудта анхарал хандуулхые хүсэнэб. Энэмнай нэн түрүүн газар дээрэ ажахы эрхилэлгын элдэб түхэлнүүдэй хоорондохи үшөөл бии байгаа, адли тэгшэ бэшэ байдал тухай асуудал болоно. Яабашье энэмнай эсэстээ хүрэтэр шиидхэгдээгүй байна ха. Энээнhээ байтагай нэгэ албан зургаанай, мүн бусадшье талаар элдэб янзын хуули бэелүүлгын актнууд гарадаг байха юм. Тэдэ бултадаа абтаhан хуулинуудай удха шанарые бууруулна ха юм. Харин бүхы ажабайдалнай тэдэнэйл үндэhэ hуури дээрэ дэлгэрүүлэгдэхэ байгаа бшуу. Эдэ актнуудые анхаралтайгаар хаража үзэхэ хэрэгтэй болоно ха. Энэ ушараар таанад олон ажаглалтануудые хэлээт, бидэ заатагүй тэдэниие хэрэадаа абахабди.

Түбэй министерствэнүүд болон албан зургаануудай Уралмаш гү, али Магнитка мэтэ ехэ коллективүүдэй эрилтэнүүдтэ түргөөр харюусаха баатай болоhон оршон байдал тогтонижонхой. Юрэнхылэн хэлэбэл, хүсэ ехэтэй коллективүүдтэ үргэн холбоонуудшье, ехэ арга боломжонуудшье бии гээшэ ааб даа. Гэбэшье зал соо hуугшадта иимэ юумэн ехэ коллективүүдhээ бага бэшээр хэрэгтэй болоно. Арендатор гү, али фермерэй ямаршье асуудал, тэрэ тоодо жэжэ-божошье, арга олгохоор hайн хангалга дүтэлүүлхын тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй болоно.

Олоной хэлэдэгээр, мүнөө табшье олохогүйш, хадааhашье худалдажа абахагүйш. Эдэ бүгэдэ магазинуудта байха ёhотой ха юм. Арендатор өөрынгөө машинаар ерээд, орожо абаад, ошохо аргатай байха зэргэтэй. Арендаторнууд болон фермернүүдые хангадаг предприятинуудые түргэнөөр байгуулха хэрэгтэй. Тэрээнhээ байтагай хуушанай Сельхозтехникын айхабтар ехэ арга боломжонуудые гүйсэд хэрэглэхэ ушартай. Мүнөө тэрэнэй арга боломжонууд «зайгуултажа» ябана. Энэмнай бүхыдөө манай гүрэн соо болоно ха юм. Хангалгын энэ гуримые үргэдхэхэ, хэрэглэхэ, үйлэдбэрилэгшэдтэ тэрэниие дүтэлүүлхэ аргагүй юм аал? Сельхозтехникын предприятинууд хаа хаанагүй адли бэшэ, би тэрэниие hайн мэдэнэб. Ставропольда тэрэниие эдэбхитэйгээр эмхидхэлсэhэн хүм. Тэрэмнай бодото дээрэ оройдоол райондо хүрэдэг, зарим ушартал ажахынуудта хүрэдэг байгаа ха юм. Ушар иимэhээ хэрбээ Госснабай арга боломжонуудые, аграрна секторто байhан юумые нэгэдүүлбэл, эдэ бүгэдэ хадаа хангалгые түргэнөөр hайжаруулха арга боломжо үгэхэ байна. Тиин энэ тодорхой асуудалые шиидхэхэдээ, сагаа бараха хэрэггүй.

Үшөө нэгэ тодорхой, хойшолуулашагүй асуудал — энэмнай хуулинуудые бэелүүлхэ онол арганууд болоно. Хуулинуудые бэелүүлхэ ашаг үрэтэй онол арганалые зохёон найруулха, энэ яоуулгануудые hаатуулдаг бүхы дүримүүд болон инструкцинуудые болюулха хэрэгтэй гэжэ би hананаб. Асуудал иигэжэ табигдаха ёhотой: хэрбээ хэн нэгэн бэеэ холодуулна гү, али өөрынгөө политика дэбэргэнэ гү гэжэ эли болоо hаань, тэрэ хүтэлбэридэ үлэхэ аргагүй, хүдөөдэхи экономическа харилсаануудые шэнэлэлгын, реформо бэелүүлгын хүсэн түгэс урасхалай замда хаалта шэнги байха ёhогүй. Энэмнай гансашье хүдөөдэ бэшэ Арендэдэ хабаатай олон хамтын асуудалнууд промышленностьда, барилгада бии ха юм. Хэрбээ арендэ бэелүүлгын онол аргын хэрэгтэй байгаа хада, Президентын тусхай Указ бэлдэхэ байгаа ха гэжэ би hананаб. Хэрбээ Газар тухай Хуулиие бэелүүлхэ онол аргын хэрэгтэй болбол, мүн лэ ондоо Указ хэрэгтэй болоно гээшэ.

Эдэ бодото асуудалнуудай талаар тэдэниие зохёон табиха ёhотой зохихо эмхинүүд болон эрдэмэй коллективүүдтэ бидэ даалгабари үгэхэбди.

Энэмнай минии хэлэхэ гэhэн түрүүшын зүйл болоно.

Хоёрдохинь. Хэрбээ хүдөө нютаг ба газар хүнгүй hаа, тэндэ юуншье болохогүй гэжэ аграрна сектортэй холбоотой хүн бүхэн мэдэнэ ха юм. Ушар иимэhээ энэ газар дээрэ хүн социальна талаhаа түбхинэнхэй байха ёhотой. Тэрэ гансашье ажаhуухын түлөө мүнгэ зөөри өөртөө олоно бэшэ, харин бүхы ороной, бүхы арадай аша туhада хүдэлнэб гэжэ мэдэрхэ ёhотой. Энээнhээ уламжалан, тарияашадта хандалга тад ондоо байха ёhотой. Газар дээрэхи хүн хадаа ямаршье обществодо шухалын шухала социальна, политическэ нюур болоно гэжэ бултадаа ойлгохо ёhотойбди. Юуб гэхэдэ, хүн хадаа философи, эрдэм, бурхан шажан, замбуулин болон бусад бүхы юумэ мэдэдэг болохынгоо урда тээ эдихэ хоолтой байха ёhотой бшуу. Хэрбээ орон дотор найдамтай эдеэ хоолой жаса байгуулха гэhэн гол асуудалай шиидхэгдээгүй байхада, ямаршье ехэ зорилгонуудые табижа болохогүй байна ха юм.

Социальна эрхэ байдал, хүдөө hууринуудые түбхинүүлгэ —эдэмнай үндэhэн шухала асуудалнууд мүн. Тиигэбэшье үшөөл бага гээшэ. Теэд Украинын ехэнхи хуби, Хойто-Кавказ, Белорусси, Молдави болон бусад бүхэли нютагууд муу бэшээр түбхинэhэн хүдөөгэй байдалтай мүнөө болонхой гээшэ. Харгынууд бии, олонхи hуурин тосхонуудта газшье байха юм. Эдэ асуудалнууд хаа хаанагүй шиидхэгдээшьегүй hаа, иимэ бараг байдалтай үшөөл олон газарнууд байха. Би юрэнхылэн хаана, юун бииб гэжэ мэдэнэб, би жэшээлхэ аргатай байнаб. Тиигэбэ яабашье манийе хангамаар үрэ дүнгүүдые энэ газар дээрэ туйлахын тула үшөөл олон юумэн тэндэ дуталдана бшуу. Эндэ Кубань тухай, Украина тухай хэлэгдэнэ гээшэ. Хэрбээ эдэ нютагуудай, али Россин түб газарай бүхы хүсөөрөө хүдэлдэг болоо hаань, хэды шэнээн продукци манайда байха байгааб. Манай аграрна сектортэ ажалай бүтээсэ мүнөөдөө тон бага байна. Бидэ хүдөө ажахые айхабтар ехэ газар дайда дээгүүр тараах баатай болонобди. Харин Америкэ юу хэнэб? Хэрбээ нөөсэнүүд, хүдөө ажахын үйлэдбэриин үлүүсэ продукцинууд ехэ болоо hаань, тэрэ газараа эрьесэhээ гаргадаг байна гээшэ. Харин хэрэгтэй болоходонь, газар дахин хэрэглэгдэдэг, үйлэдбэри урмашуулагдадаг байха юм. Хүниие урмашуулхын тула бүхэли элдэб хэмжээнүүд абтадаг байна.

Энээнhээ уламжалан, манай хүндэ ямар оролдолго байнаб? гэhэн асуудаал гаража ерэнэ. Газар дээрэ тэрэнэй байдал ямар бэ? Тэрэ түбхинэнхэй, харин саашаа юун болохоб? Тэрэ сүлөөтэй гү, али «хүрмэгдөөд», тэрэ юушье хэхэ аргагүй байна гү? Манайда байгаали адли бэшэ, оршон байдал элдэбээр хубилдаг, харин бүхы орондо, 9 мянган километртэ нэгэл заабари хүндэ үгтэдэг байна бшуу. Тэрээндэ таараажа шадаагүй хүн өөрыгөөл зэмэлхэ баатай болодог.

Энэмнайл бултадаа тиимэ, иигэжэ бидэ ажаhуугаабди, эдэ бүгэдые өөр дээрээ бидэ мэдэрээбди. Би 13 наhанhаа энэ политикые өөрынгөө бэе дээрэ мэдэржэ эхилhэн байнаб.

Дайе абажа хараял. Тиихэдэ бүхы юумэн фронтдо, илалтада, харин тарияашанда юуншье үгы байгаа. Тэрэ өөрөөл аргаяа олохо ёhотой байhан юм. Тэрээнhээ байтагай тэрэ гүрэндэ hү, мяха үшөө тушааха ёhотой байгаа. Тэрэ үйлэдбэрилнэ гү, али үйлэдбэрилнэгүй гү—хамаагүй, тушаахал ёhотой байгаа! Дайнай hүүлээршье иимэл байгаа. Ши хамhабариин ажахытай гүш, али үгы гү, юумэн шамда бии гү, али үгы гү — хамаагүй ши гүрэндэ тушааха ёhотой байгааш! Эдэ бүгэдые би hайн hананаб. Налог түлэлгэтэй яблонинуудые сабшажа хаядаг байгаа.—Алим жэмэс үгэнэ гү, али үгы гү—хамаагүй, гуримнай хүдэлөөд лэ байгаа ха юм.

hүүлдэнь 1953 он ерэбэ. Бүгэдэ ами орожо, хүдэлжэ эхилээ! 1958 ондо хүрэбэбди. Дахинаа бүхы юумэн замхаба. 1965 он эхилбэ — мартын Пленум болобо, саашань наймадахи түсэбтэ табан жэл эхилбэ. Бүхы юумэн хүдэлжэ эхилээ, тэрэл дороо тарияашад ондоогоор бодожо, ондоогоор ажаhуужа эхилбэ. Гэбэшье 1968—1969 онуудта холимог тэжээлэй, дизельнэ түлишын, барилгын материалнуудай сэнгүүд үргэгдэбэ. Мартын Пленумэй шиидхэбэринүүдэй үгэhэн бүхы юумэн тиигэжэ hандаргаагдаhан байна. Зарим талаараа КПСС-эй ЦК-гай майн (1966 он), июлиин (1978 он) Пленумүүд ехэшье юумэ үгөөгүй, харин КПСС-эй ЦК-гай майн (1982 он) Пленум ажал хэрэг горитойгоор урагшань дабшуулаа гэжэ би хэлэхэ ёhотой болоноб. Гэбэшье тэрэмнай баhал буураажа эхилээ hэн. Бидэ ёhотоор экономическа харилсаанууд дээрэ гаража шадаагүйбди, гансал хандалгануудые тодорхойлhон байна гээшэбди. Харин мүнөө бидэ социалис шэлэлгын хэмжээн соо ажахы эрхилэлгын гурим, хүдөөдэхи ажабайдалай шэнжэ шанар хубилгаха, хүниие юрын лэ, ёho гуримтай байдалда бусааха аргатай үе шатые дэлтэрүүлгын урда тээ бидэ байна ха юмбибди. Энэмнай манай hанал бодол болоно.

Теэд энэл үндэhэ hуури дээрэ хоёр-гурбан жэлэй туршада юу хээ абажа болохо, үнгэрхэдөө табан жэлые гаталжа, болохо ааб даа. Юуб гэхэдэ, мүнөө болотор хүдөө ажахыда үгтэhэн бүхы юумэн аша үрээ харюулаагүй байна бшуу. Харин мүнөө эрьесэмнай ондоо, аша туhань ондоо, тиимэhээ үрэ дүнгынь ондоо байха юм. Мүнөө байhан техникэтэй, байгуулагдаhан хүсэ шадалтай хүнүүдэй аша туhануудые тааруулжа болохо байна ха юм. Гэбэшье, нүхэдүүд, хэрбээ бидэнэй эрдэм-техникын дэбжэлтэ эрхилээгүй, тэрэниие хараahаа алдаха болоо hаамнай, хүдөөдэ бүхы юумэн дары түргэн муудажа эхилхэ. Саашаа дабшахын тула иимэрхүү техникэшье, бусад технологишье хэрэгтэй болоно. Хэрбээ үшөө экологи тухай, сэбэр продуктнууд тухай асуудал табибал, бүхы юумээ тад ондоогоор, шэнээр эрхилхэ хэрэгтэй болохо.

Хүдөө нютагуудай ондоогоор ажаhуухын, газар дээрэ хүнүүдэй шэнээр хүдэлжэ эхилхын тула хойшолуулангүй хэрэглэхэ иимэ гурбан арга нүхэсэл байна. Тэдэнэй дундаhаа али арга нүхэсэлынь гол болоноб? Социальна эрхэ байдалай байгуулагдаhан, хүнэй hайнаар түбхинэhэн газартал иимэ хоёр эрхэ нүхэсэл үлэнэ гэжэ хэлэхэ байнаб: техникэ болон реформо бэелүүлгэ, экономическа харилсаануудые нарижуулан hайжаруулга. Харин техникын байhан (манайда иимэ ажахынууд үсөөн бэшэ), хүнүүдэй социальна талаараа түбхинэнхэй газарнуудта бүхы юумэ гүйсэд дүүрэнээр абаха ушартай. Хүн өөрөө эзэн болоходоо, тэрэнэй баян дэлгэр ажаhуудал, тэрэ хэр техникэ ашагланаб, тэрээнhээ ехээр дулдыдаха гэжэ ойлгодог болоно. Хэды, ямар техникэ хэрэгтэйб гэжэ өөрөө тэрэ мэдэхэ байха.

Бүхы ажахынуудта гол шухала шатань гэхэдэ, мүнөө экономическа харилсаануудые, зөөриин харилсаануудые шэнэлэн хубилгалга, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэлнүүдые хэрэглэлгэ болоно гээшэ. Энэмнай эгээл шухала арга нүхэсэл мүн. Тиигэбэшье зарим нютагуудта хүдөөгэй hууринуудые, түрүүшын ээлжээндэ Ородой хизаарта, Хара бэшэ хүрьhэтэ зонодо, социальна талаhаа түбхинэлгэ онсо удха шанартай болоно. Юуб гэхэдэ, тэндэ ажалай нөөсэнүүд тон ехээр дуталдана. Үйлэдбэриин хүсэнүүдые тараан табилгын политикаhаа ехэтэ муудаhан байха юм. Үнгэрхэдөө, энэ нютагта хэн эгээл олон промышленна объектнүүдые баринаб гэжэ мүрысөөн болодог байгаа бшуу. Харин эсэстэнь хүдөө hууринууд хооhон үлэдэг байгаа. Бүхыдөө Псков болон Новгородой хахадынь — Ленинградта, харин Смоленскын зарим хубинь — Москвада байна. Хүдөө нютагуудые хооhоруулhан үшөө нэгэ шалтагаан гэхэдэ, энэ хизаарта hайн харгынуудые барижа шадаагүй байха юм. Теэд энэ нютагнай айхабтар ехэ хүсэ шадалтай байгаа бшуу. Хэрбээ тэрэниие түбхинүүлээд, барилга хээд байбал, мүнөө энэ ябуулга хэгдэжэ байна, харгы болон гэр байра барижа эхилээ, тэрэмнай Швейцаритай гүйсэд үрдилдэхэ аргатай байха юм. Энэ хизаарта ажаhууха гээшэ hанаанда нилээд таарахал байха.

Орловско областиие хаража үзэе. Урдань эндэ эгээл hайн hууринууд байhан юм. Харин hүүлдэнь энэмнай гүйсэд hалаhан область болоо бэлэй. Мүнөө юун боложо байнаб? Ехэ ондоошье юумэн үгы, ямаршье онсо шиидхэбэринүүд энэ областиин талаар абтаагүй байха. Тиигэбэшье эндэ экономическа харилсаануудые хүгжөөгөө, городой анхарал хүдөө нютагуудта хандуулаа, тэдэниие социальна талаhаань түбхинүүлжэ эхилээ. Харин үрэ дүнгынь элеэр харагдана. Хүдөө нютагуудта хүнүүд бусажа эхилээ, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгын ургалтын эршэ хараа байса дээшэлээ.

Тиимэhээ эдэ бүхы гурбан эрхэ нүхэсэлые тааралдуулжа, нэгэ шэглэлээр зорюулжа шадаhан лэ газарта амжалта туйлагдана бшуу. Газар дээрэ хүниие түбхинүүлгэ, экономическа харилсаануудые хубилгалга, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэлнүүдые хэрэглэлгэ, техническэ дэбжэлтэ хүгжэлтэ тухай би хэлэнэб. Хүдөөгэйхид ашаг үрэтэй шэнэ технологинуудые абаха, ажалай үндэhэн бүтээсэ түйлаха ёhотой.

Мүнөө үшөө нэгэ гол шухала асуудал — город болон хүдөөгэй хоорондо адли тэгшэ андалдаа хангалга тухай. Хэрбээ бидэ гол продуктнуудта бэлэдхэлэй сэнгүүдые хубилгангүй орхёод, харин энээнтэй хамта техникын сэнгүүдэй түргэнөөр ургаха болоо hаа, ямаршье хүдөө нютаг, ямаршье аграрна сектор тэсэхэгүй. Хүгжэнги бүхы дэлхэй дээрэ аграрна сектор мүнгөөр нэмэжэ хангагдадаг байна бшуу. Үнгэрхэдөө, үндэр ехэ бүтээсэтэй, дээдэ шатада гараhаншье байгаа hаа. Энэмнай гүрэн бүхэндэ ниитэ национальна асуудал болодог гээшэ.

Дурсан бодоёл, яажа бидэ КПСС-эй ЦК-гай майн (1982 он) Пленум бэлдээ гээшэ hэнбибди. Тиихэдэ бидэ иигэжэ хэлэдэг байгаабди: жэл бүхэндэ 15—17 миллиард түхэриг бусанагүй. Тиимэhээ өөрынгөө продукци худалдажа, колхоз болон совхозуудай энэ мүнгые олохынь тула бэлэдхэлэй сэнгүүдые ехэ болгохо гэдэг байгаабди. Энэ зорилгые шиидхэхын тула асари ехэ оролдолго хэрэгтэй байгаа бэлэй. Тиибэ яабашье иимэ алхам хэгдээ hэн. Тиихэдэ hайнаар ажахы эрхилхэ арга олгохо мүнөөнэй сэнгүүд бии болоhон юм. Хүдөө ажахы урагшаа дабшажа эхилээ, олзо абадаг болоо. Теэд энэмнай бүхы ажахынуудые үшөөл абаржа шадаагүй, адли тэгшэ андалдалгада гаргаагүй байха юм. Тииhээ тиитэрээ промышленность сагаа дэмы hалгаагаагүй. Ямар бэ даа

[illegible]

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд

...АЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКА ХҮГЖЭЛТЫЕ ШЭНЭ ЁhООР ХҮТЭЛБЭРИЛХЭ

[illegible]

...нөө хубаалдаба. Манай Эхэ ороние эрхэ сүлөөгүй, hула түлюур болгохо хүсэлтэй хүнүүдтэл союзай hандералга hайн болoжо үгэхэ. Россие, мүн адли тэгшэ эрхэтэй бээе даанхай республикануудай холбоон болохо СССР-ые абарха түсэб хамтаараа зохёоё гэжэ урялба.

Россин федераци соохи автономито байгуулгануудай шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай Татаарай АССР-эй депутад **М. Г. Сабиров** хэлэбэ. Союзна болон союзно-республиканска министерствэнүүд ба албан зургаануудай саг үргэлжэ бээлан хашаха ябадал нютагуудтахи шиидхэгдээгүй асуудалнуудые улам hужэрөөнэ, Гадна Татаарай АССР-эй эрхэ уялгануудые шэнээр хаража үзэхэ дурадхал оруулhан байгаа. Хамтын продуктын ба национальна олзын хэмжээгээр энэ автономито республика хэдэ хэдэн союзна республикануудые булидаг аад, харин социально-соёлой хүгжэлтын талаар тэдэнэрhээ ехээр гээгдэжэ ябадаг.

Вологодско областьhоо вепс уран зохёолшо **А. В. Петухов** Хойто зүгэй үсөөн тоотой арадуудай хүнгэн бэшэ хуби заяан тухай мэдээсэбэ. Тэдэнэй зариманиинь мүнөө болотор национально-территориальна байгуулгатай болоогүй юм. Жэшээнь, вепснүүдэй олоороо ажаhуудаг регион гурбан томо райондо хубаагданхай. Тэдэнь Карелиин АССР-эй, Ленинградска, Новгородско областьнуудай бүридэлдэ ородог. Үгэ хэлэгшын hанамжаар, үсөөн тоотой арадуудай эрхэ уялганууд, мүн тэрэшэлэн тэдэнэй национально - территориальна байгуулганууд тухай дүримые съезд зүбшэн хэлсэжэ, баталан абаха ёhотой.

Россин байгаалиин баялигууд үригдэhэн зандаа гэжэ заагаад, адли тэгшэ эрхэтэй республикануудай дунда Росси адли эрхэтэй байха ёhотой гэжэ Смоленскhээ ерэhэн депутат **А. И. Орлов** онсолон тэмдэглэбэ. Россие hэргээхэ тодорхой программа зохёохые, хараалагдаhан түсэбүүдтэ заhабаринуудые оруулхые правительстводо даалгаха хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Ниитын ажабайдал хүшэр хүндэ гээд депутат **К. А. Бичелдей** хэлэбэ. Россин бүхы үндэhэ яhатанай хоорондо али али талаhаань тааруу зохид харилсаануудые тогтоохо хэрэгтэй. Автономито республикануудта бээе даанхай байдал олгонгүйгөөр Россин бээе даанхай байдал тухай бодоhоной хэрэггүй гэжэ Тувын депутат тэмдэглэбэ.

Бүхыдөө 56 хүн болодог эхэнэрнүүд-депутадуудай зүгhөө **Т. Г. Иванова** үгэ абаба. Россин бээе даанхай байдал тухай эгээл гол ба хүшэр хүндэ асуудал шиидхэхэ зуураа, тэрэнэй удхые гансашье тодорхойлхо бэшэ, харин өөhэдынгөө замые зүбөөр шэлэхэ шухала гэжэ тэрэ хэлэбэ. Конституциин гол шухала зүйлнүүдые яаралтайгаар шэнээр хаража үзэхэ тухай дурадхал буруу гэжэ тоолоноб гээд депутат мэдүүлээ. Россин Федерацида өөрын шэнэ Конституци хэрэгтэй. Бүхы хойшолонгуудые наринаар бүхы талаhаань сэгнэжэ үзэнгүйгөөр олон түмэн хүнүүдтэ хабаатай хуулинуудые абажа болохогүй. Үгэ хэлэгшын hанамжаар, ниитэ союзна шэнэ хуулинуудта түшэглэн, республикын дайда дээрэхи Советүүдтэ засаг дүүрэнээр олгохо замуудые тодорхойлхо гээшэ съездын бодото зорилго мүн.

Үйлэдбэриин зургаануудай дулдыданги бэшэ байлга, парламентска ажал ябуулгын олон партиhаа бүридэhэн гурим, дулдыданги бэшэ хэблэл хадаа арадай засаг тогтоохо бодото арга онол болоно гэжэ депутат **А. В. Кобзев** (Томск) тоолоно.

Үглөөнэй заседаниин эсэстэ түрүүлэгшээр hуугша СССР-эй Президент, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевhоо орohон бэшэг уншажа үгэбэ: «Уулзаха гүйлтатайгаар РСФСР-эй арадай депутадууд үсэглэдэр намда хандаа hэн. Эндэ, Кремлиин Ехэ ордон соо, ехэ забhарлалга соносхоhоной hүүлээр уулзаха дуратай хүнүүдтэй уулзахаб гэжэ мэдээсэхые гүйнаб».

М. С. Горбачевто үгэ үгтэhэн байгаа. Тэрэнэй хэлэhэн үгэ хэблэлдэ толилогдохо.

Үгэ хэлэhэнэйнь hүүлээр забhарлалгын үедэ депутадууд СССР-эй Президентые тойрожо, М. С. Горбачев олон тоото асуудалнуудта харюусаа.

Үдэшын заседани дээрэ элидхэл зүбшэн хэлсэлгэ үргэлжэлүүлэгдэбэ. Общественэ оюун ухаанай байдалые hэргээхэ хэрэгтэй гэжэ депутат **Ф. Д. Поленов** (Тульска область) хэлэбэ. Союз тухай хуули баталан абахые, соёлой талаар саг үргэлжын комисси байгуулхые тэрэ урялба.

Автономито ба территориальна байгуулгануудта бээе даанхай байдал олгонгүй, Россин бээе даанхай байдал тухай хэлэhэнэйшье хэрэггүй гэжэ Тюменскэ областьhоо ерэhэн депутат **Ю. В. Куренков** тэмдэглэбэ. Иимэ бүридэлнүүд ба республикын федеративна байгуулга тухай хуулинууд энэ шэглэлээр абтаха ёhотой.

Россин территориальна бүхы байгуулгануудай өөhэдынгөө байгаалиин баялигуудай дүүрэн эрхэтэй эзэд болоhон ушартал Росси бээе даанхай болохо гэжэ Удмуртын АССР-hээ ерэhэн **В. А. Соловьев** хэлэбэ.

Россин медицинэдэ тохёолдоhон хүшэр хүндэ байдалда олон үндэhэ яhатанай, 150 миллион хүн зоной элүүр энхые хамгаалха тухай хуули түрүүшын ээлжээндэ баталан абтаха ёhотой гэжэ Ульяновска областьhоо ерэhэн депутат, врач **П. П. Раков** хэлэбэ.

Россида 100 гаран нацинууд болон арад үндэhэтэд, 31 автономи тоологдодог гэжэ Хакасай автономито областьhоо **В. Н. Штыгашев** hануулба. РСФСР-эй бүридэлдэ автономинуудта политическэ ба экомическа бээе даанхай байдал сум олгохо хуули баталан абаха дурадхал депутат оруулаа.

«Арадуудай вождиин» ба тэрэнэй дүтын хүнүүдэй заабарлаар дайнай урда тээ усадхагдаhан ингуш арадай автономиие hэргээхэ эрилтэ Чечено-Ингушай АССР-эй депутат **Б. Б. Богатырев** табиhан байна.

Хэлсээнэй үндэhэ hуури дээрэ бусад союзна республикануудтай, гадаадын оронуудтай харилсаануудые тогтоохо, өөhэдынгөө байгаалиин баялигуудые, эрдэм ухаанай хүсые хэрэглэхэ эрхэ автономинууд абаха ёhотой гэжэ **Н. Г. Григорьев** (Чувашай АССР) тэмдэглэбэ.

Заседаниин hүүлдэ съездын ажал ябуулгын элдэб асуудалнуудаар мэдээсэл шагнагдаа.

Нютагhаа зугадан гарагшадай хэрэгүүдээр комисси байгуулха тухай дурадхал секретариат дэмжэбэ.

Гүрэнэй зарим эмхи зургаануудай нэрээр хэгдэhэн арадай депутадуудай асуултанууд баhал соносхогдобо.

СССР-эй Верховно Советэй Түрүүлэгшэ **А. И. Лукьянов**, ороной гүрэнэй болон политическэ хүтэлбэриин гэшүүд съездэдэ байлсаба.

Майн 24-дэ съезд хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлhэн байгаа.

(ТАСС).

Олег БИТОВ, Юрий КУЛИКОВ,
«Литературна газетын» тусхай корреспондентнүүд

ДАЛАЙ-ЛАМЫЕ БАРААЛХААД...

(Түгэсхэл. Эхиниинь майн 24-нэй номерто).

«ЛГ». Далай-ламын нюдөөр харахада, буддын шажан юун гээшэб гэжэ асуухада болохотой гээшэ аабза!

— Минии ойлгоходо, буддын шажан хадаа үзэл бодол, ажабайдалай нэгэ түхэл шэнжэ болоно. Буддын шажанай философи, буддист хүнэй аяг зан, ябадал гээшэ хоорондоо таhаршагүй холбоотой. Бидэнэр Бурханиие өөрhөө газаа тээ бэшэ, өөhэдынгөө сэдьхэл соо бэдэрдэгбди. Манай суртал, үнэндөө, тон лэ юрын юм: дэлхэй дээрэ бүхы юумэн бэе бэетээ холбоотой. Өөрыгөө болбосоруулангаа, Замбуулиниие хүн hайжаруулха жэшээтэй. Тиимэл хадань одоо сагаймнай ябадалнуудhаа ерээдүйн жаргал ба зоболон удхалагдан гарадаг. hайнаар бэеэ абажа, hайхан сэдьхэл сэдьхэжэ ябагты, тиихэдээл энэ наhандаа жаргалтай ябахат, хойто наhандаа hайн түрэлдэ гүрэхэт. Ондоо амитедта туhалха аргатайл hаа, заатагүй туhалагты. Туhалха аргагүй бол, яажашье hаань, тэдээндэ хоро хүргэнгүй, бэеэ баригты. Нүгэл абахаяа айгаад бэшэ, хайрлажа, нигүүлэсхы боди сэдьхэл тэбшэн, бэеэ баригты гэжэ онсолон хэлэнэб. Тиимэ ушар удхатай юм лэ даа. Гол жама ёhо хадаа ахимса—хүсэрхэл, хашалта үзүүлхэгүй ябадал гэжэ дабтаhуу.

«ЛГ». Бидэнэй эндэ хэлсээшэ болохотой hайн шэнжэнүүдэй хажуугаар мүнөө үеын дэлхэй дээрэ тэсэмгэйгүй, элдэб үнгын шовиникс үзэгдэл, бэе бээе хүндэлхэгүй ябадал байд гээд лэ hужэрнэ, хүнүүдые хүсоороо хашаха түйлда хүргэнэ—энээниие танай hанамжаар, юун гэжэ тайлбарилалтайб! Имагтал зоной үдэсэhөө, үбшэн хамшагhаа, үлэсхэлэн байдалhаа ядаржа байhан, тиигээд hаянай хүгжэжэ байhан оронуудта бэшэ, мүн Европодошье, Америкэдэшье, бүмбэрсэг дэлхэйн эгээл хүгжэнги гүрэнүүдтэ, газарнуудта тиимэ үзэгдэлнүүд болоно. Ямар шалтагаанhаа болоноб, энэ аюулые яажа зайсуулха гээшэб!

— Ямаршье хүндэ hайншье, муушье шанарай эхин байдаг гээшэ. Уур хилэн, ондоо хүниие хашан хүсэрхэхэ абьяас, хүлеэсэгүй зан—эдэ хадаа hайн сэдьхэл, тэсэмгэй боди ябадал, хайра ба нигүүсэл мэтэ, түрэлхиин шэнжэ шанар болоно. Зүгөөр хүнэй абари зангай hэруул хуби hуралгүй ёхэ, хара зүйлнүүдые булидаг гэжэ би этигэнхэйб. Тиимэ бэшэ байгаа hаань, зоной дэлхэйдээ багтахаяа болитороо үдэхыень үзэхэ hаалди? **(Энеэбхилнэ, зүгөөр энеэнэгүй)**. Хэды олон дахин дайн болоо гээшэб, тэрэ тоодо энэ байгша зуун жэлдэшье, —тиигээшье hаань, зон үлүүсэ үдөөд байна ха юм. Минии бодожо үзэхэдэ, энэмнай ямар удхатайб гэбэл, бидэ алалсахаяа бэшэ, харин дурлаха гэжэ түрэhэмди. Юунэйшье болоо hаа, манииие тодорхойлдог гол шэнжэ хадаа уур сухал бэшэ, харин хайра дуран болоно.

hүүлэй үеын үйлэ хэрэгүүдhээ уламжалан, дан хатуу гуримтай түрэ засагуудай өөhэдыгөө hалгаадаг тухай бодолгото болооб. Ойлгоно гүг, марксизмын, социализмын үг удха хадаа анха түрүүндээ hайн, гайхалтай зохид шэнги байгаа. Саашадаа ангиин тэмсэл онсо зорилгонь боложо тодороо, тиихэдээл хайра дуранай орондо үзэн ядалгые хүмүүжүүлгэ голынь болоо ха юм. Дан хатуу ехэ хиналта болбол, хүнэй байгаалиин тэбисуурта, зоной нэгэдэлдэ харша зүйл. Хүнүүд иимэ хиналтые даажа, тэсэжэ шадаагүй. Засаг түрэ энэээндэнь бүри ехэ хэшалтануудые үзүүлээ. Гэхэ зуура гасалан, хашалан үзүүлжэ хүсэрхэхэ ябадал хадаа хэзээ нэгэтэ мухардажа, өөрыень бии болгогшодто эсэргүүсэн тэхэридэг жаматай. Танай ороной Закавказида, Дунда Азида шуhа адхаруулhан үйлэ хэрэгүүдэй болоhондо би ехээр шаналдагби. Ямаршье шалтагаанаар зүришэлдөөнэй болоо hаа, шуhанай адхаралгые зүбшөөлтэгүй. Зол болоходоо, минии дуулахада, совет ондоо республикануудта, мүн Зүүн Европын олонхи оронуудта үйлэ хэрэгүүд амгаланаар, хүсэ хэрэглэнгүй хүгжэнэ хэбэртэй.

Мүнөө хүгжэнги оронууд тухай. Материальна ажана түбшэн байдалайнгаа үндэр хэмжээндэ оробошье, Америкын Холбоото Штадта хүнүүдынь сэдьхэлээ хананги, тэниглэн бэшэ гэжэ би hанаа hэнби. Тухайлхада, юундэ тиимэб гэбэл, эдлэхэ зөөриин жаргал хадаа дутуу, хэбэрэг, hанаhанда хүрэдэггүй байна. Даншье hаа, гадаада оршонhоо дулдыдадаг гээшэ ааб даа. Харин ёhотой жаргал гээшэмнай хүнэй сэдьхэл доторой хүгжэлтын аргаар түйлагдадаг юм даа. Экономическа ургалта сэдьхэл бодолой хүгжэлтэ хоёроо хүнүүдэй таараалдуулжа hураhан лэ хойно түби дэлхэйн гол шухала асуудалнуудые елишье талаhаань шиидхэхэ арга олдохо гэжэ батаар этигэнхэйб.

Буддын шажанай санаартай гэлэнэй, далай-ламын хэрэа бодол иимэл даа. Зүгөөр энэ бодолоо би хэндэшье няана, баалана бэшэб.

«ЛГ». Түбэд заншалаар, XIV—XV зуун жэлдэ ажаhууhан домогто Гэндүндүбhээ эхилжэ тоолобол, та арбан дүрбэдүгээр далай-лама гээшэ бээзт даа. Бүхы дэлхэйгээр аяншалдаг, 33 орондо, зариманданьхэды дахин ошожо үзэhэн түрүүшын далай-лама болоhот. Аяншалгыетнай юун гэжэ ойлголтойб, үе сагай нүлөөн гү, али доторойтнай эрилтэ гү!

— Алинииньшье болоно. Минии урда тээ байгшад юугээр ябадаг байгааб? hарлаг морин хоёр лэ hэн гүб даа. Харин мүнөө хэдыхэн лэ часай туршa соо ямаршье орон нютагта, ямаршье түбидэ хүрэгдэнэ ха юм. Аюултайшаг юумэл даа—аэропланууд гээшэмнай... (Энеэнэ).

Үшөө нэгэ ушар бии байна. Эндэ, Энэдхэгтэ гушаад жэлдэ ажаhуугаад байхадаа, би эмигрант гээшэб гэжэ hанадаггүйб, харин энэдхэг засаг түрын айлшанби гэжэ сэдьхэдэгби. Тээд айлшан хүнэй эрхэ байдал хадаа даяанша шэнгеэр байнгүй, хүнүүдтэй уулзахаhаа арсахагүйе уялгалдаг. Уулзалгануудаа улам үргэдхэhэнэй дүнгөөр бүри олон урилганууд ерэдэг болонхой. Энэ hайн гээшэ ааб даа. Юундэб гэхэдэ, олон ондоо оронуудта ошожо үзэхэдөө, Буддын сурталhаа hүбэлгэлэн ойлгоhон өөрымни ойлгосын тон зүб байhанда дахин-дахин этигээб. Бидэ барандаа хүнүүдбди, ямаршье яhанай hаа, ямаршье шажан, үзэл суртал баримталдаг байгаашье hаа, хайра дуранда барандаа хүртэхэ эрхэтэйбди. Яhанай, шажанай, үзэл сурталай илгаа хамаатай бэшэ. Аха дүүгэй бүгэдэ ниитын мэдэрэл, бүгэдэ ниитын харюусалгын мэдэрэл гээшые бидэнэр өөhэдтөө хүмүүжүүлхэ ёhотойбди. Энэ хадаа хүндэхэн зорилго. Аяншалжа, хүнүүдтэй уулзажа ябахадаа, энэ зорилгые багаханааршье шиидхэхэдэнь туhалдаг hаа, би ябаха ёhотойб, ябахашьеб.

«ЛГ». Энэдхэг оронние дурдаhан хойноо тодорхой асуудал табихыемнай зүбшөөгыт. hайхан энэ орондо орёо шухала асуудалнууд олон, тэдэнэй нэгэниинь—эгээл үбшэнтэй болоhон асуудал гэхэдэ, ондо ондоо шажантанай хоорондохи хёморолдоон болоно. Айодхья хотодо оршодог сүмэ хиид тушаа индуистнуудай ба лалын шажантанай хоорондо hужэрhэн эбсэшэгүй хэрэзэгы арсалдаанай зангилаае задалхада туhалхаар тусхай комитет байгуулжа, тэрэниие толгойлхыень далай-ламые дурадхаха гэжэ урдахи засагай нэгэ министр хэды hарын урдахана хэлээ hэн. Энэ дурадхалда та ямараар хандаа hэмта!

— Иимэрхүү бэрхэшээлнүүдые шиидхэлгэндэ туhалхаар бэлэн байhанаа үнэхөөрөө мэдүүлээ hэм. Ондо ондоо шажан мүргэлнүүдэй хоорондохи найралдалые тон шухала гэжэ би тоологшоб. Тиимэ найралдал түйлагдаха зэргэтэй. hаяхан санаар нэгэтэ нүхэдни намайе бараалхаа hэн, тиихэдэнь бидэ энэ асуудалые алишье талаhаань зүбшэн хэлсээ hэмди. Гэбэшье тусхай ямаршье комитедтэ хабаадаагүйб. Юумэнэй газаа тээ үлөөд лэ туhалхые үлэмжэтэй гэжэ бодогшоб.

«ЛГ». Өөрынгөө сагай дүрбэнэй нэгэ хубиие шажанда хабаагүй хэрэгүүдтэ, политическэ асуудалнуудта зорюулдагби гэжэ дурдаа hэнта. Зүгөөр имагтал аяншалжа ябахадаа бэшэ, харин эндээ Гималайншье үбэр бооридо байхадаа, дэлхэй дээрэхи политическэ хүгжэлтые анхаралтайгаар ажагладагыетнай ойлгонгүй байхын аргагүй. Яагаад иигэжэ шаданабта! Та радио шагнадаг гүт!

— Үдэр бүри шагнадагби. Би-би-сигэй дамжуулдаг hонинуудые шагнаха дуратайб, болоhон үйлэ хэрэгүүдые хуряангыгаар, уридшалhан тобшололгүйгөөр хөөрэжэ шададагайнь түлөө сэгнэдэгби. «Америкэ хэлэнэ» («Голос Америки») гэдэгые, мүн англи хэлэн дээрэ дамжуулагдадаг Москвагай радиое заримдаа шагнагшаб. Тэрэнhээ гадна «Ньюсуик», «Фар Истерн экономик ревью», энэдхэг түрүү дүрбэн газетэ уншадагби. Теле-дамжуулга харадагби, энэдхэг, пакистан программануудые. Американ нэгэ хани нүхэр hаяхан намда тусхай антеннэ бэлэглээ, мүнөө бүхы дэлхэйhээ теле-дамжуулга хаража шадаха болооб...

«ЛГ». Сэхыень хэлэбэл, далай-ламын үргөөгэй ойро эгээл мүнөө үеын параболическа антеннэ харахабди гэжэ hанагдаагүй юм hэн. Эндэ радиотехническэ бишыхан мастерской өөртөө танинэ нэгэхэй гэлсэдэгынь үнэн гү!

— Дөө, үгы юм ааб даа, энэтнай эли бодоор хүхиргэhэн хөөрэлдөөн гээшэ. Мастерской бии, зүгөөр радиотехническэ бэшэ, угаа бишыхан. Багаhаа хойшо бишыхан отвёорхонуудтай носолдохо, арга мэхэтэй элдэб оньhохонуудые задалжа үзэхэ дуратай байhан хүм. Жэшээлбэл, кварцева часыгай батарейкыень hэлгэхэ. Энээниие шадахаб даа. Юрэнхыдэнь хэлэбэл, эбhахын орондо эбдэдэг аабзаб даа...

«ЛГ». Танай гэгээн түрэлтэ, эрдэм номой эрилтэнүүдтэй эгээл зохилдоhон шажан бии юм, тэрэ хадаа буддизм гэжэ Альберт Эйнштейн нэгэтэ хэлэhэн байдаг. Танайхяар ямар бэ, зүб хэлээ гү!

— Бурханай бүтээhэн шажан бэшэ гэжэ буддизм тоологдодог хадаа буддизм оройдооошье шажан бэшэ гэжэ баруунай ондоо нэгэ эрдэмтэ мэдүүлhэн байха. Хамагые хёон бүтээгшэ хадаа хүн өөрөө болоно, харин агууехэ Бурхан багша бэ сурталыень даган ябуулдаг бишыхан бидэнэр хадаа миин лэ hурган гэгээрүүлэгшэд, сэдьхэл ухаанай багшанар болоно гээшэбди. Манай суртал Дарвинай теоритой яhала зохилдомоор. Эртэ урдын буддистнуудай бэшэhэн гар бэшэгүүд соо бодосуудай атомна байгуулгын теори хэлэгдэнхэй юм. Буддизм хадаа өөрын түхэл маягтай эрдэм, оюун ухаан ба аяг зан тухай, ухаан бодолоо яажа гуримшуулха, ондоо хүнүүдтэ hайн hайханиие хүсэхэ, хайрлаха, тэсэмгэй байха хүсэлэндэ тэдэнээ зорюулха тухай эрдэм гээшэ.

Нэмэжэ хэлэхэ байнаб: баруунай эрдэм зүүн зүгэй философи хоёр зарим hалбаряар хамтын ажал ябуулха аргатай, жэшээнь, замбуулин тухай сурталда, нейробиологидо, психологидо. Уураг тархи, бэе ухаан сэдьхэл хоёрой харилсаае шэнжэлэн үзэдэг, тиихэдээ түбэд эмшэлгын онол аргануудые хэрэглэдэг мэргэжэлтэд мүнөө Баруун зүгтэ олон болонхой. Эндэ—манай дуган шадар эрдэмэй гэжэ нэрлэгдэхэ эрхэтэй эмхинүүд байгуулагдаад хүдэлжэ байдаг: эмшэлгын ба зурхайн шэнжэлэлгын институт, буддистска диалектикын институт. Бүхы оронуудай эрдэмтэдтэй хамтын ажал ябуулхаар бидэ бэлэмди.

«ЛГ». Ишээ дахин бусажа, эдэ институдуудай ажал ябуулгатай танилсаад, тэдээн тухайда дэлгэрэнгыгээр хөөрэхэбди гэжэ эртээнhээ үгээ үгэнэбди. Та өөрөө түбэд эмшэлгын нюусануудтай танил аабта даа!

— Би гү? Үгы. Сэхыень хэлэхэдэ, тон халирхайгаар мэдэхэб. Намда зэлагдаhан эмүүдые яагаад хүртэхэб гэжэ мэдэхэб, минии мэдэхэ юумэнүүд иигээд лэ дүүрээ. (Энеэнэ). Тиимэhээ врачта хандаhандал, намhаа зүбшөөл эреэ hаа, шортоол бээе муудхаахат. (Дахин энеэнэ). Зүгөөр түбэд эмшэлгэ, түбэд эмшэлгын эрдэм hургаал гээшэ өөрын гурим, журамтай системэ юм гэжэ хэлэжэ шадахаб. Өөрыгөөрөө мэдэнэб — тон hайн системэ.

«ЛГ». Шэбшэлгэ, эдн шэдидэ ямараар хандадагбта!

— О, эдэтнай аюултай үзэгдэлнүүд ааб даа. Амяраа ушар бүхэниие hайса мэдэхэ хэрэгтэй. Тон бэлэхэнээр мэхэлүүлжэ, арга мэхын аманда бэлээр орожо болохо юм.

«ЛГ». Нобелевско шангайнгаа мүнгэн хубиие, хахад миллион шахуу доллар буян тэдхэмжын зорилгонуудта дүүhыень үргөө гэжэ тан тухай хэблэлдэ мэдээсэгдээ hэн. Ямар эмхинүүдтэ үргэгдөөб гэжэ мэдэжэ болохогүй гү!

— Нэгэдэхеэр, Румынида декабрь соо болоhон үйлэнүүдhээ хохидоhон зондо онсо туhаламжа болгон үргөөб. Үлэсхэлэн байдалые усадхаха ябадалда, hэлхэ үбшэн (проказа) тахалтай тэмсэлдэ, үгытэйшүүлдэ медицинскэ туhаламжын ашэ туhада, Тереза хатан эхын толгойлдог Нигүүлэсхы сэдьхэлэй эмхидэ, Коста-Рикэдэ оршодог энхэ тайбанай университедтэ, Энэдхэгэй, Непалай түбэд бүлэглэлнүүдтэ, эб найрамдалда туhаламжын түбэд эмхидэ горитой мүнгэн үгтөө. Эдэ бүхы зорилгонуудта 484 мянган американ доллар гаргашалагдаа.

«ЛГ». Түбэд оронние «ахимсын зоно» гэхэ гү, али хашалан гасалангүй, энхэ тайбанай зоно болгохо гэжэ 1988 ондо Страсбургда Европейскэ парламентын үмэнэ хэлэhэн үгэ соогоо оруулhан дурадхалаа Нобелевско лекци соогоо та дабтаhан байнат. Энэ дурадхалайнгаа гол бодолнуудые дабтан хэлэжэ үгэхэгүйгтэ!

— Энэ дурадхалые хитад талын буруушааhаниие хэлэглэмээр. Гэбэшье өөрынгөө энэ үг бодолhоо би арсанагүйб. Түбэд орон хадаа имагтал «юртэмсын орой» бэшэ, мүн Азиин стратегическэ hудал зүрхэн болоно. Тэрэ саанаа Түбэд орон түби дэлхэйн эгээл олон зонтой хоёр гүрэниие —Энэдхэг Хитад хоёрые холбожо байдаг. Сэрэгэй зэбсэгтэй байхые огто хоригдоhон, ямаршье буу зэбсэггүй, тэдэниие үйлэдбэрилхэ заводуудгүй, ядерна зэбсэгүүдhээ, радиоактивна «шабхадаhануудые» хадагаламжын складуудhаа бүришье сүлөө болоhон Түбэд оронииe хараха хүсэлтэй гээшэб. Хэрбээ Түбэд орон дэлхэй дээрэ байгаалиин эгээл томо сэсэрлиг болошоо hаа, эрхим лэ байха бэлэй.

«ЛГ». Ондоогоор хэлэбэл, ород уран зурааша, гүн бодолто Рерихэй олон удаа ухаандаа hанадаг байhан Шамбалые, «үнэниие баримталагша ороние» Түбэдтэ түхэлжүүлхэ гээ алтайт! Домогой ёhоор, Шамбала Гималайн хаданууд соо нюугданхай гэдэг. Далай-ламануудай нэгэниинь «Шамбала тээшэ зориhон зам» гэжэ ном бэшэhэн ха...

— Тиимэ номые далай-лама бэшээгүй, панчен-лама бэшэhэн юм. Шамбала гээшэ таагдаагүй орон, хаана оршодог бэ гэжэ хэншье мэдэхэгүй, бишье мэдэдэггүйб. (Энеэнэ). Магад, тэрэниие бэдэрhэнэйшье хэрэггүй аалам даа, хүн бүхэнэй гоё hанаан зандаа) үлэг лэ. Сагта магад, замбуулинай, галактикын нэгэ тээ олдохо аалам? Магад, совет космонавтнууд бэдэржэ олохо аалам? **(Дахин энеэнэ)**.

«ЛГ». Танай гэгээн түрэлтэ, та ходол шоглодог байнат. Шогтоо дуратай хаяат!

— Би энеэхэ дуратайб. Энеэдэн гээшэ хүниие арюудхадаг, hаhа утадхадаг юм.

«ЛГ». Тиигээд hүүлшын асуудал. Танай дуратай мэргэн үгэ ямар бэ!

— Дуратай зальбаралhаамни хэдэн мүр, хэй, зохихо хаш даа:

Арбан зүгэй хизааргүйл сагта,
Амитан бүгэдын hүноегүйл сагта
Тэсэхэ тэсэбэри намда үгтэг лэ,
Түбиие зоболонhоо анаахыем зүбшөөгдэг лэ.

Ц. ДОНДОГОЙ оршуулба,
Тхекцен Целинг сүмэ.
Дели-Москва.

[Литературна газетэhээ абтаба].

Хуушан хэлэ бэшэгэй хэшээлнүүд

XXIII.

[illegible]

1. Хүсэд үнгэрhэн сагай причастиин **-гсан** гэhэн залгалтань а, о, у эрэ аялгантай үгэдэ, **-гсэн** гэhэн залгалтань э, ө, ү эмэ аялгантай үгэдэ бэшэгдэнэ: кигсэн — хэhэн, ирэгсэн — ерэhэн, **бологсон** — болоhон, уншигсан — уншаhан, амурагсан — амарhан г. м.

2. Саг тэмдэглэhэн үгэнүүд иигэжэ бэшэгдэнэ: урид—урид, одоа — мүнөө, үнөдөр — мүнөөдэр, үчүгдүр — үсэгэлдэр, маргаши — үглөөдэр г. м.

3. Тоо тэмдэглэhэн үгэнүүд иигэжэ бэшэгдэнэ: хойар — хоёр, гурбан — гурбан, жиргуган — зургаан, дологан — долоон, наиман — найман г. м.

4. Шэнэ үгэнүүд: хагас — хахад, бүгэд — аад, кэлэн — хэлэн, тогона — тооно, толога — толгой г. м. Эндэ **бүгэд** гэhэн үгэ **ба, болон** гэжэ холболтонуудай удхатай юм. Тэдэ энэ **бүгэд** гэhэн үгые **аад** гэhэн зүрилдүүлhэн холболтоор тэмдэглэхэдэ таарамжатай байдаг. Жэшээнь: найман цаг-тур ирэгсэн **бүгэд**, гурбан цаг-тур гэртэгэн йабумой — найман сагта ерэhэн **аад**, гурбан сагта гэртээ ябаба.

5. Ерээдүй сагай причастиин **-ху** гэhэн залгалтань эрэ аялгантай үгэдэ бэшэгдэнэ, **-кү** гэhэн залгалтань эмэ аялгантай үгэдэ бэшэгдэнэ: жиргаху — жаргаха, сэрэху — hэрэхэ гү, али hэрэмжэтэй байха, зобаху — зобохо, хатагужиху — хатуужаха г. м. Гадна кэрэгтэй — хэрэгтэй, үндэгэ — үндэгэн гэhэн шэнэ үгэнүүд байна.

O

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРБАН ХОЁРДОХИ ЗАРЛАЛАЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ НЭГЭДЭХИ СЕССИИН ХУДЭЛМЭРИИН ҮРГЭЛЖЭЛЭЛ ТУХАЙ

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Советэй нэгэдэхи сессиин ээлжээтэ заседани байгша оной майн 29-дэ Советүүдэй байшангай конференц-зал соо үглөөнэй 10 сагта эхилхэ.

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ АНХАРАЛДА

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Советэй нэгэдэхи сессиин ээлжээтэ заседанида ерэhэн Буряадай АССР-эй арадай депутадууд Советүүдэй байшангай 3-дахи дабхарай 425-дахи кабинет соо бүридхэлдэ абтаха.

Сессиин нээгдэхэ үдэр, майн 29-дэ Советүүдэй байшангай конференц-залай фойе соо үглөөнэй 8 сагhаа бүридхэлдэ абтаха.

ХИЛЫН САНААhАА

ТАСС · АПН

ШЭНЭЭР НЭРЛЭГДЭБЭ

УЛААН-БААТАР. Монголой эхэнэрнүүдэй комитет Монголой эхэнэрнүүдэй холбоон гэжэ шэнээр нэрлэгдэбэ. Монголой эхэнэрнүүдэй эндэ дүүрэhэн зургаадахи съездын делегадууд иимэ шиидхэбэри абаа. Энэнь демократиин хэрэгтэй, hайн дуранай эхэнэрнүүдэй эмхинүүдэй ажал ябуулгые шэнэдхэлгэтэй нягта холбоотой байна. Энэ хадаа 2 миллион хүн зонтой ороной эгээл ехэ эмхинүүдэй нэгэниинь юм.

Съезд Монголой Эхэнэрнүүдэй холбооной Уставые, тэрэнэй ажал ябуулгын гол шэглэлнүүдые баталаа, Монголой эхэнэрнүүдэй холбооной хүтэлбэрилхы зургааниие — эхэнэрнүүдэй хүдэлөөндэ эдэбхитэйгээр хабаададаг 85 хүнhөө бүридэhэн Түбэй соведые hунгаа.

Доржын Мүнхэ Монголой Эхэнэрнүүдэй холбооной Түбэй соведэй түрүүлэгшээр hунгагдаа. Тэрэ Монголой эхэнэрнүүдэй комитедэй түрүүлэгшэ байhан юм.

Радиогой журналистка Бямбажавын Энхтуяа «Монголын эмэгтэйчүүд» журналай шэнэ редактораар батагдаба.

ПАРЛАМЕНТЫН АССАМБЛЕЙН КОНФЕРЕНЦИ

БУДАПЕШТ. Европын соведэй парламентын ассамблейн эндэ болоhон конференци дээрэ зүүн ба баруун оронуудай хоорондохи экономическа харилсаае хүгжөөлгын асуудалнууд, Зүүн Европын оронуудай экономическа реформонуудай хараа түсэбүүд зүбшэн хэлсэгдэhэн байгаа.

Эдэ оронуудта боложо байhан политическэ ба экономическа реформонуудые бэелүүлгын шухала удха шанартай байhан тухай тэрээн дээрэ баталагдан абтаhан түгэсхэлэй документ соо заагдана. Гүнзэгы ехэ экономическа хубилалтанууд зарим хүн зондо хангалтагүй нүлөө үзүүлнэ. Тэдэнэй аша туhые хамгаалхын тула зохихо хэмжээнүүд абтаха ёhотой. Зүүн Европын гүрэнүүдтэ уласхоорондын эмхинүүдэй, мүн зарим оронуудай зүгhөө туhаламжа үзүүлэлгые саашадань ехэдхэхэ шухала гэжэ конференцидэ хабаадагшад тобшолбо.

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ ҮНГЭРГЭБЭ

БУЭНОС-АЙРЕС. «СССР-тэ бэелүүлэгдэжэ байhан хубилган шэнэдхэлгын хэрэг ёhотойл революционно удха шанартай үйлэ хэрэг болоно гэжэ Аргентинын президент Карлос Менем хэлэбэ. Хоёр ороной хоорондо али алиндань ашатай туhатай hайн харилсаан тогтоогдоо» гэжэ тэрэ гадаадын журналистнуудта зорюулагдажа эндэ үнгэргэгдэhэн пресс-конференци дээрэ тэмдэглээ.

Прибалтикын республиканудай эрилтэнүүд «дэлбэ hүрэжэ», «эбээ таhаран», Советскэ Союзда аюул тохёолдуулха байна гэжэ президент СССР-тэхи национальна аюулнууд тухай тогтожо хэлэхэдээ мэдүүлбэ. Орон дотор үндэhэн хубилалтануудые бэелүүлхэ талаар амжалтануудые түйлахыень Аргентинын гүрэнэй толгойлогшо СССР-эй Президент М. С. Горбачевто, совет арадта хүсэбэ.

Мальвинска аралнууд дээрэ дулдыданги бэшэ байдалые hэргээхэ зорилготойгоор Аргентинэ сэрэгэй хёморөө үүдхэхэгүй юм гэжэ президент Великобританитай харилсаанууд тухай асуудалда харюусахадаа мэдүүлээ. Арсалдаата газар дайдын хэндэ хабаатай байhан тухай асуудалаар Лондонтой хэлсээ дары баталха хараатайбди гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ.

Соёлой hонин

ДУРАСХААЛЫНЬ МҮНХЭ

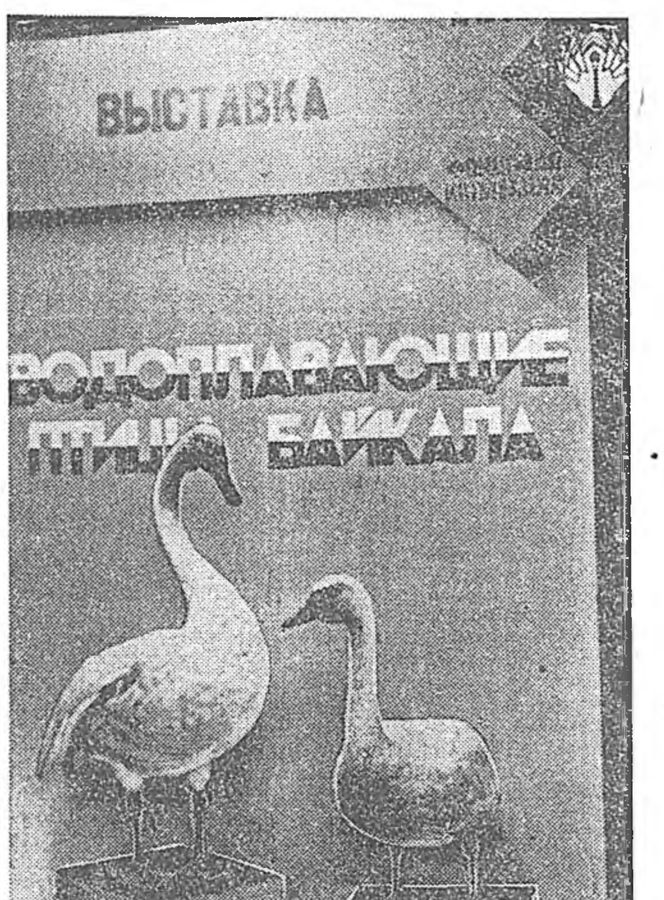
Хяагтын В. А. Обручевой нэрэмжэтэ хизаар ороноо шэнжэлгын музейдэ «Хяагтынхид—Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу ехэ дайнда хабаадагшад ба ара талын ажалшад» гэһэн выставкэ нээгдэнхэй. Дурсагдагша зоной дүрэ зурагуудhaa гадна тэдэнэй бэшэгүүд, хайра шагналнууд эндэ табигданхай. Тэдэнэй дунда Советскэ Союзай Геройнууд А. М. Пестерев (Мөөрөөшэ hууринда ажаhуугаа), П. И. Баннов (Новодесятниково) тухай материалнууд бии.

Дайнай жэлнүүдтэ 9084 хүн фронт мордоhон байгаа. Тэдэнэй 2400-ниинь гэдэргээ бусаагүй. Дайшалхы орден, медальнуудаар 2735 сэрэгшэ шагнагдаhан юм.

Гомбожаб Бадмаевай хүдөөлүүлhэн газарhaa асарагдаhан зүйлнүүдые харахада, досоо уярна. Хмельницкэ областиин Грицев шадар манай нютагай хүбүүн алуулhан байгаа. Тэндэhээ скарядай, hомоной гильзэнүүд, саперно хүрзэ эльгээгдэнхэй. Эндэ 1941 оной намар Гомбожаб Бадмаев баатаршалга харуулhан байна. Шархатаhан сэрэгшэдэй дунда Г. Бадмаев ара тала руу абаашагдажа ябаба. Энэ үедэ тэдэнэй мори тэргэнүүдые мотоцикл унаhан фашис сэрэгшэд хүсэжэ, добтолоо hэн. Дайсандэ хүреэлүүлээд байхадаа, сэрэгшэ Бадмаев тэдэнэй гарта орохогүйн тула гранатаяа тэhэлжэ, амяа таhалаа. Эдэ бүгэдые хараhан hууринай зон баатар сэрэгшые хүдөөлүүлhэн юм.

Дайнай хойно 30 жэлэй үнгэрөөд байхада, пионернүүд тэрэ газарта сэрэгшын медальон олоо hэн. Тэрээн соохи саарhан дээрэ «Гомбожаб Бадмаев, 1913 ондо түрэhэн, Буряад-Монголой АССР-эй Харанхы нютагай ажалшан» гэжэ бэшээтэй байгаа.

Е. СУРМАЧ.



Байгаалиин музейдэ Байгалай шубуудта зорюулагдаhан булан бии юм. Эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Татьяна Сергеевна Ламатхановагай эдэбхи үүсхэлээр энэ булан эмхидхэгдээ hэн. Энэ буланда 19 янза бүриин шубуудай табяад дүрсэ табигданхай. Урда сагhаа хойшо эдэ бүхы шубууд Байгал далайн эрьедэ байрладаг байhан юм. Харин мүнөө сагта тэндэхи эрхэ байдал эрид хубиланхай. Оршон тойронхи байгаалияа хамгаалха, тэрээндэ тон наринаар хандаха ёhотойбди гэhэн hанаан бодол, уряа үүсхэл hүүлэй үедэ дэлгэржэ байнхай. Энэ хадаа айхабтар хэрэгтэй, бүгэдын хэрэг гэхэ байнаб. Үгы гэбэл, имагтал энэ музей соо hайхан шубуудые золгохо аргатай болошохобди гэжэ булта hайн ойлгоёл!

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: шубуудай булангай гаршаг. Музейн эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Т. С. Ламатханова шубууд тухай хөөрэнэ.

С. Балдуевай фототекст.



ХИТАДҺАА ЕРЭҺЭН АЙЛШАД

Хитадай Арадай Республикын Үбэр-Монголой Хүлэн-Буйрэй аймагтай манай округ бата бэхи харилсаа холбоо хоорондоо байгууланхай. Жэшээлхэдэ, hаяшаг дээрэ нэрлэгдэгшэ аймагай арадай эрдэм hуралсалай хүдэлмэрилэгшэд хүршэнэртөө айлшалба. Хүлэн-Буйрэй аймагай арадай эрдэм-hуралсалай управлениин начальник Лю Баошин, Бүрэнбаяр гэгшэд 10 хүнhөө бүридэhэн энэ делегациие толгойлжо ябаба. Тэндэхи hургуулинуудай хүтэлбэрилэгшэд, hургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудай, үйлэдбэриин-техническэ училищинуудай хүмүүжүүлэгшэд делегациин бүридэлдэ оролсоhон байна.

Түрүүлэн окружной Соведэй Президиумдэ Хитад оронhоо ерэhэн түлөөлэгшэдтэй уулзалга боложо, тэрэнэй түрүүлэгшын орлогшо З. Х. Намдаков энэ хэмжээ ябуулгые залан хүтэлбэ. Соведүүдэй органой, партиин окружкомой бусад тушаалта нюурнууд тус уулзалгада хабаадалсаба.

Һүүлээрнь хүршэ аймагhaa ерэhэн арадай эрдэм-hуралсалай хүдэлмэрилэгшэд Агын хоёрдохи дунда hургуулиин багшанарай, Агын багшанарай училищиин коллективүүдэй ажалтай танилсаhан, Агын дасан хараhан байнад. Үдэшэниинь айлшад хүүгэдэй дуу, хатарай «Баяр», «Залуу наhан» гэжэ ансамбльнуудай концерт хужарлан хараба.

Удаадахи үдэрнүүдтэ тэдэнэр Шэнэ-Орловск тосхон, Могойтын район ошожо, тэндэхи зарим hургуулинуудай hуралсал-хүмүүжүүлгын ажал хүдэлмэритэй дүтөөр танилсабад. Һаядаа манай округой арадай эрдэм-hуралсалай хүдэлмэрилэгшэд харюуданьХитад орон ошохо юм.

Д. ДАШИЕВ,

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд дээрэhээ ТАСС-ай корреспондентнүүдэй бэшэhэн тоосоон «Социально-экономическа хүгжэлтые шэнэ ёhоор хүтэлбэрилхэ» гэhэн гаршагтайгаар газетын мүнөөдэрэй нэгэдэхи хуудаhанда ниитэлэгдэбэ.

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сессиин ээлжээтэ заседани дээрэhээ бэшэгдэhэн тоосоон уншагшадай hонорто номерто байха.

Һаяхан КПСС-эй Буряадай обкомой ээлжээтэ заседани боложо үнгэрбэ. Тус заседани дээрэhээ бэшэгдэhэн тоосоон номерой нэгэдэхи хуудаhанда толилогдонхой.

Газетын хоёрдохи хуудаhанда «Улаан-Үдэ ба улаан-үдынхид» гэhэн ниитэ гаршаг доро хирэ-хирэ болоод лэ гаража байдаг материалнуудай суглуулбари байха.

«Хубиин гэрнүүдэй саашанхи хуби заяан» гэжэ гаршагтай Б. Бадмацыреновэй статья номерто тунхаглагданхай.

Кино, театрнуудта

«Дружба»
Сказка про влюбленного маляра — в 10, Мой муж — инопланетянин—в 11-40, 13-20, 15, 16-40, 20-10, 21-50, Без единой улики—в 18-20.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал — РОДНОЙ РЕБЕНОК (2 серии) — в 9-40, 12-30, 15-20, 18-10, 20-50.
Зеленый зал — ПОД ПРИНУЖДЕНИЕМ — в 9-30, 11-30, 13-30, 15-30, 17-30, 19-30, 21-30.

«РОДИНА»
Я УЖЕ НЕ БОЮСЬ — в 10, 16, ПОД ПРИНУЖДЕНИЕМ — в 14, 20, 21-50, БЕЗ ЕДИНОЙ УЛИКИ — в 12, 18-10.

«Октябрь»
Мультфильмы—в 9-40, 14, Семья (2 серии)—в 11-20, 18-10, 20-30, Семь самураев (2 серии)—в 15-30.

«Эрдэм»
Черные ступни—в 9-40, 14-20, Груз «300»—в 11-20, 12-50, Гу-га (2 серии)—в 16, 18-20, 20-40.

«Восток»
Дружок веселого бесенка—в 15-30, Отпетые мошенники—в 17, 19, 21.

«Байкал»
Гу-га (2 серии)—в 18-30, 21.

«Аршан»
Камураска—в 18-30, 21.

ДК «Текстильщик»
Концерт народного ансамбля песни и танца «Забайкальская россиянка»— в 17, О любви говорить не будем—в 20.

Спорт Спорт Спорт Спорт

ҺАНАҺАНДА ХҮРЭБЭГҮЙ

Һур харбалгаар Буряадай АССР-эй түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн «Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй сагаалса дээрэ үнгэрэгдэбэ. 50 гаран эхэнэрнүүд, эрэшүүл хабаадаhан байгаа.

М-1 упражненеэр харбахадаа, «Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй тренер, уласхоорондын классай спортын мастер Валентин Дарханов 1261 очко тудажа, түрүү hуури эзэлбэ. Энэл бүлгэмэй түлөөлэгшэ, спортын мастер Маюр Ринчиндоржиев 1224 очкотойгоор хоёрдохи hууринда гараа. Улаан-Үдын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша, спортын мастер Жаргал Дамбиев гурбадахи hуури эзэлээ—1207 очко.

Владлен Дарханов, Саян Жалсараев, Цыден Цырендашиев гэгшэд эрхим зургаанай тоодо ороhон байха юм.

Энэ упражненеэр эхэнэрнүүд тиимэшье hайн үрэ дүнгүүдые туйлабагүй. Спортын мастер Ирина Болдохонова 1204 очкотойгоор эрхимлэбэ. Зүүн Сибириин технологическа институдай студентка, спортын мастер Намжил Шутукова 1187 очко тудажа, хоёрдохи hуури эзэлээ. Спортын мастер Маргарита Китаева тэрээнhээ хоёр очкогоор гартаhан байгаа. Валентина Савельева, Жанна Тухалова, Екатерина Малгатаева гэгшэд удаадахи hууринуудта гараба.

Хахад финалай мүрысөөн илангаяа шанга тэмсэлдэ үнгэржэ, түгэсхэлэй нааданда хабаадаха 8—8 харбагшадые илирүүлhэн байгаа. Эндэ эрэшүүлэй дундаhaa спортын мастер Саян Жалсараев 306 очко тудажа, онсо шалгарба. Александр Ермолов, Жаргал Дамбиев гэгшэд удаадахи hууринуудта гараа.

Мүрысөөнэй энэ шатада эхэнэрнүүдэй дундаhaa Маргарита Китаева 322 очко тудажа, үндэр үрэ дүн харуулhан байха юм. Жанна Тухалова, Нелли Пронина гэгшэд шангай hууринуудые эзэлээ.

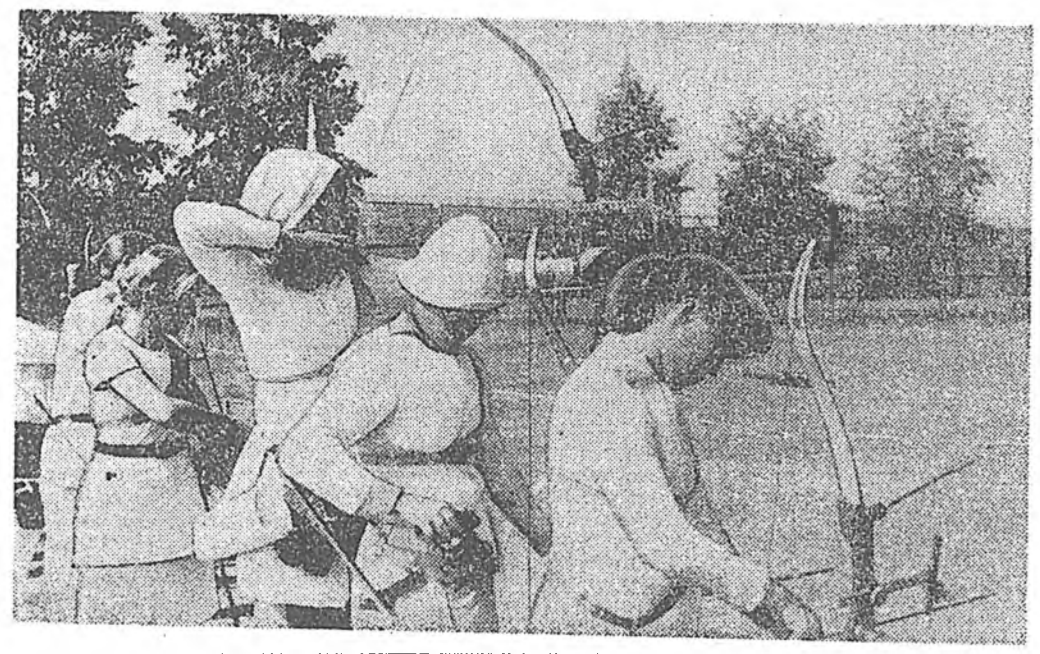
Түгэсхэлэй мүрысөөн хододоо хүлеэгдээгүй үрэ дүнгүүдые асардаг гээшэ. Ушарынь юуб гэбэл, годлиhоо годли бүхэндэ түрүүшүүл hэлгэдэг. Эндэ зоригоо мохохогүй, хүсэл эрмэлзэл ехэтэй хүнүүд лэ үндэр үрэ дүнгүүдые туйладаг юм.

Хэдэн час соо үргэлжэлhэн тэмсэлэй дүнгүүдые согсолходо, спортын мастер Жаргал Дамбиев 309 очко тудажа, Буряадай АССР-эй чемпион болобо. Маюр Ринчиндоржиев тэрээнhээ 2 очкогоор гартаа. Саян Жалсараев, Валентин Дарханов гэгшэд тус тустаа 305 очко тудажа, бронзо медаляар шагнагдагшые элирүүлхын тула дахинаа сагаалса дээрэ гараhан байгаа. Эндэ Дарханов булюу байжа, гурбадахи шанда хүртөө.

«Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй суглуулагдамал командын гэшүүд түрүүшын гурбан hуури эзэлбэ. Валентина Савельева 311 очкотойгоор республикын чемпионка болоо. М. Китаева тэрээнhээ 4 очкогоор гартаба. И. Болдохонова бронзо медаляар шагнагдаhан байна—304 очкотой.

Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй олохон мэргэшүүлэй энэ мүрысөөндэ хабаадажа шадаагүй байhаниинь халагламаар. Ушарынь юуб гэбэл, тэдэнэр бүлгэмэйнгөө Россин соведэй мүрысөөндэ хабаадажа байгаа бшуу. Тиихэдэ «Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй Олимпиадада бэлэдхэлэй «Годли» гэжэ түбэй түлөөлэгшэ — Улаан-Үдын 7-дохи СПТУ-гай hурагша, уласхоорондын классай спортын мастер Валерий Лысенко СССР-эй залуушуулай суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, «Амброзианын» кубогта хүртэхын түлөө Италида үнгэрэгдэхэ уласхоорондын мүрысөөндэ ошоhон дээрэhээ үгы байба.

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай рес-



БОЛГООМЖОЛОЁЛ, НҮХЭД

Республика соомнай гол аюул түймэр байhаар. Ниислэл хотымнай түймэр сарагшад майн 16-haa нааша амар заяа үзэнэгүй. Түймэр унтаргаадаг машинанууд, зон дутана.

Городууд соошье, хүдөө нютагуудташье түймэрэй утаан таhарнагүй. Бага балшар үхибүүдэймнай гэмээр хэды ехэ хохидол болоноб даа? «Тоомоо таhараа ааб даа» гээд, тоонгүй байжа болохогүй бшуу. Хайша хэрэгээр хэлэгдэhэн эдэ үгэнүүдэй саана гайхалтай ехэ гашуудал, хохидол байжа магад. Энэ талаар нэгэ хэды жэшээ дурдая.

Арбан наhатай хүбүүндээ найдаhан Дашиевтан хоюулаа хоёр багаяа тэрээнтээ орхёод, үдэшэлэн кинодо ошоо. Өөhэдөөрөө үлэhэн үхибүүд зуруул абаад наадажа байтараа, гал аhаажархёо. Энэ нааданиинь үхибүүдтэ наhанайнь хэрэг болон алдаа hэн. Энэ ушар Зэдын районой нэгэ нютагта болоhон юм.

Хориин районой Удинск hууринай гостиница апрелиин 21-дэ дүрэшэн алдаа. Ушарынь гэхэдэ, бээ хэхэ газараа оложо ядажа ябаhан үхибүүд баригдажа байhан залгалаа сооньорожо тамхи татаад, тэндэ хэбтэhэн хуушан матрасууд дээрэ галаа унагааhан байгаа. Талаан боложо, гал тэрэ дарыдаа унтараагдаhан байха юм.

Татауровада апрелиин 3-да хүүгэдэй саад шатажа байтараа, унтараагдаа hэн. Заhабарилгада хаагдаха боложо байhан тус саадhaa hайн мебель, унтариин зүйлнүүд гэхэ мэтэнь ондоо тээшээ абаашагдаhан байгаа. Үдэшын 6—7 часай үеэр эрхэтэн Кривошеева саадай гэрэй орой дээгүүр үхибүүдэй гүйжэ ябахые хараад, «буугты» гэhэн байгаа хаш. Тиигээшье hаань, тэдэнэр хэхэ юумэеэ хэжэл hалаа. Тэдэнэй хулиган аашаhaa боложо, 2350 түхэригэй юумэн түймэртэ дүрөө.

Харин бүри hая, майн 10-да, Түнхэнэй районой түб Хэрэндэ арбан хоёр байратай шэнэ гэр дүрэшоо. Долоодохи классай hурагша Виктор Шейхин гэгшэ гол зэмэтэниинь болоо. Тэрэ тэндэ тамхи татаhан байна. Теэд энэ түймэрэй бодото шалтагаание hайнаар бэдэрхэ болоо hаа, Виктор бэшэ, харин ехэшүүл зэмэтэй байжа магад...

Эгээл иимэрхүү үзэгдэл Кабанскын районой Оймор hууринда апрель соо болоо hэн. Андрей, Витя, Толя гурбан тамхилха дуратай hэн. Шорой шохой руу хаяhан тамхинайнь үлэгдэлhөө гал гаража, малай байра, бусад барилга хуу шаташоо hэн.

Хүн гээшэ хэр угhaa гал тээшэл тэгүүлдэг гээшэ. Гал — ажабайдалай ба хэтэ мүнхын тэмдэг. Тиимэhээ тэрээндэ болгоомжотойгоор, бодолтойгоор хандажа, носожо байhан улаан галhaa үхибүүдээ холодуулжа шададаг hаамнай, hайн бэлэй. Үхибүүдээ, нүхэд гамнаял!

Түймэрэй гараханьюундэ элбэгжээб? Тэрэ өөрөө хара зоргооро носоно бэшэ ха юм.

Энэмнай хадаа, нэн түрүүн, обществымнай юрэнхыдөө бүхы юумэндэ хайша хэрэгээр хандадаг болоhые, харюусалгаяа hуладуулhые, зоной оюун бодолой хэмжээнэй доошолhые гэршэлнэ гэхэ байнаб. Юу hайндаа манай орон гараhан түймэрэйнгөө, түймэрэй үедэ наhа бараhан хүнүүдэйнгээ тоогоор дэлхэй дээрэ нэгэдэхи hуурида гаранхайбибди? Харин тиихэдэ США-да, жэшээнь, түймэртэй тэмсэлэй программа баталагдан абтанхай байха. Тэрэнэйнь ашаар Америкэдэ түймэртэ шатагшадай тоо 1987 ондо хоёр дахин үсөөн болоо. Харин тиихэдэнь СССР-тэ 1989 ондо 8 мянган хүн галда дүрэжэ гээгдэhэн байна.

Республика соомнай мүнөө мойhон сэсэглэшоод байна. Хоншуухан мойhоной үнэрөөр амилан ябахын орондо өөhэдынгөө муугаар утаа үнярта хахажа ябаналди даа. Үхибүүдэ, нүхэд, hайнаар хүмүүжүүлэел даа.

О. МЕРКУЛОВ,
Буряадай АССР-эй МВД-гэй ОПО-гой хүдэлмэрилэгшэ.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—Мультфильм. 9.50—«16-тай ба тэрээнhээ дээшэ наhатайшуулда». 10.35—Клависинээр наадаха. 11.00—«Хүн. Газар. Дэлхэй. Юртэмсэ». 12.00—Туркмениин хүгжэмтэ фольклор. 12.30—Хүүгэдтэ зорюулагдаhан дамжуулга. 13.30—Время. 16.45—Африка мүнөөдэр. 17.45—СССР-эй арадай артистка Е. Образцова А. Даргомыжскын романснуудые гүйсэдхэхэ. 18.40—Ахалагша классайхидта «Образ» гэжэ уран зохёолой дамжуулга. 19.30—Время. 20.00—«Венгри. Хабар—90». 22.00—Время. 22.30—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35—«Хаана, хэзээ, юун болооб?» 23.25—Хараа бодол. 00.55—Хүгжэмтэ дамжуулга. 01.25—Шэнэ hонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Олимпида hуури эзэлыт». 9.35, 10.35—Байгаали шэнжэлгэ. 4-дэхи класс. 10.05, 11.05—Англи хэлэн. 11.35, 12.35—Байгаали шэнжэлгэ. 6-дахи класс. 12.05—«Леннаучфильм» киностудиин эрдэм дэлгэрүүлгын фильмүүдэй программа. 13.05—«Обретешь в бою»—уран hайханай фильм. 5-дахи сери. УЛААН-УДЭ. 17.35—Мультфильм. 17.45—«Театр ба харагша». «Джангар» гэhэн хальмаг оперо-баледые шэнээр табиhан тухай. 18.20—Буряад хэлэнэй хэшээл. 18.55—Буряад ороной hонинууд. 19.55—Соносхолнууд. МОСКВА. 20.00—РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд дээрэ. Забhарлалгадань —«Амгалан нойрсогты, багашуул!»

ЧЕМПИОНОЙ БАГСААМЖАЛ БЭЕЛХЭ ГЭЭШЭ ГҮ?

Залуушаг хүнтэй наадахадаа шүүгдэжэ, нэрэ зэргээ алдаха аабзааб гэжэ дэлхэйн чемпион Гарри Каспаров хэдэн дахин интервью үгэхэдөө тэмдэглэhэн байгаа. Энээнэй тушаа тэрэ табан жэлэй урда тээ түрүүшынхее хэлээ hэн. Тиихэдэ тиимэшье тодо бэшээр соностоhон мэдүүлгэнь мүнөө удхатай боложо байна хэбэртэй.

Эдир шатаршад мэргэжэл шадабаряа түргөөр мүлидэг, дээшэлүүлдэг гээшэ. Удаань энэ ёhо гурим аалидашадаг. 50-дахи онуудта шатарай ветерануудай дунда иигэжэ шоглодог hэн: «Бидэнэй хөөрэлдэhөөр байтар, залуушуул ургана».

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай бэлигтэй бэрхэ шатаршадай дунда зарим тэды хубилалтанууд болоо. Совет шатарай халаан тухай энэ статья соогоо хөөрэхэмни. Ушарынь юуб гэхэдэ, гадаадын оронуудай эдир шатаршадта орходоо, тэдээн тухай бүри hайнаар мэдэхэб. Түрүүлэн Василий Иванчук урган гараа hэн. Мүнөө тэрэ дэлхэй дээрэ үргэнөөр мэдээжэ болоо. 1989 ондо, мүн байгша оной эхиндэ туйлаhан амжалтануудынь тэрээнтэй сасуу 21-тэй Борис Гельфандын нэрэ хүндые эрид дээшэлүүлбэ.

Эдэмнай 80-дахи онуудай hүүлэй үеын эгээл бэрхэ шатаршад гээшэ. Тэдэнэр бэлигтэй байхаhaa гадна, гүнзэгы ухаан бодолтой, али бүхы юумэ огто мартахагүй, онсо өөрын арга шадабаритай шатаршад юм. Тэдэнэр түхэл шарайгаараа, зан ябадалаараа адлирхуу. Шатарта айхабтар дуратай, бээ үгэнги байhан ушарынь тэдэнэй арга боломжонуудые дээшэлүүлнэ. Ушарынь гэбэл, шатарта шунал ebьяас хэрэгтэй. Тэрээндэ хүйтөөр, хандабал, урагшаа дабшахагүйш.

Иванчук тухай ехэ юумэн бэшэгдэнхэй. Тэрэ хүн бүхэнтэй дүүрэн хүсөөрөө наададаг, арга шадабаритай хүн юм. Гэбэшье нэгэл хүндэ юушье хэжэ шаданагүй. Тиигэжэ дэлхэйн чемпионтой уулзалгануудынь тоншье хангалтагүй байна. Ерээдүйдэ тэрэнэй хүгжэхэ байhые хараада абабал, энэнь hанаа зобооно. Иимэ ушар Иванчугта уршаг түбэгтэй байхадаа болохо.

Хэзээ нэгэтэ гроссмейстер Пауль Керес иимэ уршагта байдалда ороо hэн гээд hануулха шухала. 30-дахи онуудай hүүл багта, 40-дэхи онуудта Михаил Ботвинник Пауль Кересhээ булюу, үгышье гэбэл П. Керес М. Ботвинникhaa үлүү hайнаар наадана гэжэ хэлэхэ гээшэ айхабтар хүшэр байhан юм. Гэбэшье уласхоорондын мүрысөөнүүдтэ тэдэнэй уулзалганууд ехэ шухала үүргэ нүлөө үзүүлдэг. Тиихэдэ Керес Ботвиннигта хэдэн парти шүүгдэhэн байгаа. 1948 ондо дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ энэнь илангаяа тодо хурсаар харагдаба. Керес мүрысөө hайнаар эхилhэн аад, уданшьегүй Ботвиннигта шүүгдэшоо hэн. Удаадахи дүхэригүүдтэшье шүүгдэhэн юм. Эдэнэй хоорондо болоhон мүрысөөндэ Ботвинник 4:1 тоотойгоор илаа бэлэй. Хэрбээ тэдэнэй хоорондохи уулзалганудай тоогой тэнсүү байгаа гээшэ hаа, хэнэйнь дэлхэйн зургаадахи чемпион болохо аргатай байhаниинь мэдэгдэхэгүй hэн.

...Зай, мүнөөнэй байдалда бусая. Дэлхэйн чемпионтой наадахадаа, Иванчугай урагшагүйдэдэг байгаа hаань, харин Гельфанд чемпионhoo огто тунхаринагүй. 1990 ондо Линарестэ болоhон мүрысөөндэ тэдэнэй парти айхабтар шанга тэмсэлдэ үнгэржэ, тэнсэлгээр дүүрэhэн байгаа.

Гельфанд орёо хурсаар, тон hонирхолтойгоор, айхые мэдэнгүй наададаг хүн юм. Теэд иимэ стратегиин хододоо амжалта асарха байhаниинь мэдэгдэнэгүй. Гэбэшье зол хубинь тэрэнэй гарта юм ааб даа. Яаба хээбэшье, Гельфандын тактическа арга боломжо ургажа байна. Зүгөөр энэнь шатаршанда тон ехэ бшуу.

Иванчук Гельфанд хоёр манай ороной залуу шатаршадай дундаhaa түрүү hуури эзэлнэ. Тэдэнэй хойноhoo хэд дабшанаб? Иимэ хүнүүд яhала бии гэжэ абаhaap лэ тэмдэглэхэ байнаб. Энэнь нэн түрүүн тэдэнэй үеын бэлигтэй бэрхэ хүбүүн Алексей Дреев болоно. Тэрэ эдэнэй дундаhaa эгээл түрүүлэн тодороо hэн. Железноводск хотын 13 наhатай эдир хүбүүн (мүнөө Дреев Москвада ажаhуудаг) кадедүүдэй дундаhaa дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө шэлэн абалгын мүрысөөндэ 15 наhатай Евгений Бареевтэй уулзаа hэн. Эндэ ахамар Е. Бареев илажа гараа hэн. Гэбэшье Дреев иимэ наhатайшуул соohoo дэлхэйн чемпион боложо, жэл үнгэрхэдэ, хоёрдохёо алтан медальда хүртэhэн юм. Эдэ мүрнүүдэй автор Дреев болон чемпионадта түрүүшынхее хабаадаhан Иванчугай тренер болоо hэн. Энэ мүрысөөн 1984 оной хабар Париж шадархи Шампиньи гэжэ бишыхан хотодо болоо бэлэй.

Дреев Иванчугhaa холо аха бэшэшье hаа, дүй дүршэлөөр hураггүй ехэ байгаа. Тэдэнэр тад ондоогоор наададаг hэн. Сэдьхэл бодолооройшье илгаатай байба. Он жэлнүүдэй үнгэрхэдэ, багжагар хүдэр бэетэй Дреевэй нааданай, hорилго бэлэдхэлэй түхэл маяг мүртэй хубилбагүй. Гэбэшье дүй дүршэлынь хэмжээлэшэгүйгөөр ургаа. Мүнөө тэрэ бэлигтэй бэрхэ гроссмейстер болонхой.

Алексей Выжманавин, Лембит, Олль, Игорь Новиков, Семен Двойрис гэгшэд дээрэ дурсагдаhан шатаршадhaa тиимэшье аха бэшэ юм. Эдэ нэрэнүүдтэ зарим тэды тогтожо хэлэхэ дуран хүрэнэ. Нёдондо жэлэй hүүл багта Выжманавин, Новиков гэгшэд Россин болон Украинын чемпионууд болобо. Двойрис Олль хоёр яhала ехэ амжалта туйлаа.

Выжманавин Москвагай шатарай эмхиин түлөөлэгшэ юм. Өөрөө hураhан байна, сэхыень хэлэхэдэ, гараха түрэхэhөө оюун бэлигтэй хүбүүн ха юм даа. Али бүхы ябадал холо хаража шададаг байhаараа шалгарна. Мүнөө дээрээ тэрэ гэртээ мэдээжэ болонхой. Уласхоорондын мүрысөөнүүдтэ амжалта туйлаха аргатай байhандань hэжэглэнэгүйб.

1982 ондо эдиршүүлэй бүхэсоюзна спартакиадын мүры-

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-63-86; 2-64-36; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. ... ректор 2-40-45
Н-03501. № 120.